

LIBERTAS

Nr. 20

April 1995

Mr. Libertarian, R.I.P.

Redaktionen

Retssystemet på det frie marked

Murray N. Rothbard

Vi er ikke alle keynesianere

Rasmus Bartholdy & H.C. Hansen

Ludwig von Mises' argentinske forelæsninger

Margit von Mises

Kapitalism

Ludwig von Mises

Boganmeldelser

Christian Knudsen: Økonomisk metodologi:

Videnskabsteori og forklaringstyper

Bertel Haarder: Lille land hvad nu?

Tidsskriftet Libertas

Tidsskriftet *Libertas* er et uafhængigt nyliberalistisk tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed, der udgives af selskabet Libertas.

Libertas udkommer 4 gange årligt og postomdeles til abonnenterne.

Abonnement

Årsabonnement (4 numre) kr. 200,00

Indbetal på selskabet Libertas' girokonto 80 80 5 77 eller send en check til forretningsføreren. Husk fuldstændig angivelse af navn og adresse.

Kontakter*Forretningsfører*

H.C. Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Tlf.: 39 40 34 70

Redaktør

Per Ørum-Hansen

Yrsavej 13, 3.

2000 Frederiksberg

Tlf.: 38 88 61 15

Fax: 38 88 16 86

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt H.C. Hansen på ovenstående adresse. Udebliver *Libertas*, kan erstatningseksemplarer rekvireres hos postvæsenet.

Tillæg for levering udenfor Danmark og Færøerne

Prioriteret levering (A prioritaire):

Norden kr. 30,00

Grønland kr. 55,00

Øvrige Europa kr. 40,00

Øvrige udland kr. 60,00

Ikke-prioriteret (B economique): 90% af ovenstående.

Betaling fra udlandet

Indbetal på selskabet Libertas' danske girokonto 80 80 5 77 (dette er i hvert fald muligt i Skandinavien) eller send en udenlandsk check på beløbet + 40 danske kroner i gebyr (omregnet til pågældende udenlandske valuta) til forretningsføreren.

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0107-8046.

© Libertas 1995. Eftertryk med kildeangivelse er tilladt.

Artikler — signerede eller usignerede — udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

„Retssystemet på det frie marked“, © Liberty 1992. „Ludwig von Mises' argentinske forelæsninger“ og „Kapitalisme“, oversat af P. Bering, © Margit von Mises 1979.

Redaktion

Niels Erik Borges

Christoffer Boe

Kristoffer Bohmann

Vestre Allé 1, 4.th.

9000 Aalborg

Tlf.: 98 16 25 24

Mikael Bonde Nielsen

Lars Christensen

Henrik Gade Jensen

H.C. Hansen

Per Ørum-Hansen (ansvh.)

Yrsavej 13, 3.

2000 Frederiksberg

Tlf.: 38 88 61 15

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art — f.eks. artikler, boganmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer e.l.) — men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes på 3.5" diskette vedlagt papirkopi (Format: DD eller HD; Macintosh eller PC; MacWrite, Word eller WordPerfect) til:

H.C. Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Indhold

Mr. Libertarian, R.I.P.	3	Kapitalisme	15
<i>Redaktionen</i>		<i>Ludwig von Mises</i>	
Retssystemet på det frie marked	4	Boganmeldelser	19
<i>Murray N. Rothbard</i>		<i>Christian Knudsen: Økonomisk metodologi:</i>	
Vi er ikke alle keynesianere	10	<i>Videnskabsteori og forklaringstyper</i>	
<i>Rasmus Bartholdy & H.C. Hansen</i>		<i>Bertel Haarder: Lille land hvad nu?</i>	
Ludwig von Mises' argentinske forelæsninger	14		
<i>Margit von Mises</i>			

Mr. Libertarian, R.I.P.

Kære læser

Libertarianske tænkere ser ofte staten som et nødvendigt onde. Det gjorde Murray Newton Rothbard ikke. Han så staten som et unødvendigt onde. Rothbard døde den 7. januar 1995, 68 år gammel, som den hidtil mest betydelige talsmand for det helt frie samfund nogensinde.

Mange traditionelle anarkister har baseret deres ideal på en ofte meget naiv tro på, at menneskets natur ville blive forbedret og forædlet, når staten og kapitalismen blev afskaffet. Det var aldrig Rothbards synspunkt. Tværtimod tog hans tænkning netop udgangspunkt i menneskets natur som den er. Det er, hævdede Rothbard, netop denne natur, som forlener mennesket med fundamentale naturretigheder, ingen — heller ikke staten — har ret at krænke. Naturretighederne består i det enkelte menneskes selvejerskab — dvs. unikke ret til sig selv — og i ejendomsretten til retmæssigt erhvervede goder. For ham var kapitalismen dermed ikke uacceptabel, men den eneste civiliserede samfundsform baseret på frivilligt, gensidigt fordelagtigt samarbejde mellem mennesker.

For Rothbard var det frie samfund og kampen mod statens undertrykkelse et livsprojekt, der afspejlede sig i alt, han gjorde. Det bragte ham vidt omkring og til at bidrage indenfor de fleste samfundsvidenskaber og filosofi. Skønt altid en del af livsprojektet var mange af disse bidrag af betydelig og original selvstændig værdi. Men Rothbard kunne også udenfor den videnskabelige verden. Han deltog stridslysten i polemikker med en brilliant, altid skarp og altid ubønhørligt logisk pen. Han var såvel ideologisk leder bag som aktivist i den amerikanske libertarianske bevægelse først i Young Americans For Freedom og siden — efter splittelsen mellem libertarianere og konservative i YAF — i Libertarian Party, som han siden forlod i protest mod for mange „lüftmensch“ og weirdos. Ved sin død havde han base på The Ludwig von Mises Institute — opkaldt efter hans store økonomiske mentor —, og det er for mange en skæbnens ironi, at han i de senere år allierede sig med de konservative, som tidligere havde været genstand for hans nådesløse kritik.

Den, der breder sig over så mange felter og trækker på så mange inspirationskilder som Murray Rothbard, løber en risiko for eklekticisme. Det har han imidlertid undgået, og han har på unik vis været i stand til konsistent at integrere østrigsk økonomisk teori, aristotelisk videnskabsfilosofi, thomistisk naturretsfilosofi med europæisk og amerikansk revolutionshistorie, politisk filosofi, retsvidenskab og politik. Ingen kan efter Rothbards præstation seriøst hævde, at det fuldkomne fri samfund blot er en naiv romantisk drøm. Det er blevet vanskeligt at hævde, at det ville udarte til en hobbesk alles krig mod alle. Og det er blevet tilsvarende vanskeligere at retfærdiggøre staten — etisk, økonomisk, politisk og i en hver anden henseende. Uden Rothbard ville libertariansk tankegang have været en hel del fattigere og mindre udbredt.

Redaktionen

Retssystemet på det frie marked

Murray N. Rothbard

I et forsøg på at skitsere, hvorledes et „samfund uden statsmagt“ — det vil sige et anarkistisk samfund — kunne fungere effektivt, vil jeg først afvise to almindelige, men fejlagtige indvendinger mod dette forsøg.

Anarkiets lovløshed

For det første et argument gående på, at ved selve tilvejebringelsen af sådanne forsvars- og beskyttelsesydelser som domstole, politi eller endda loven i sig selv, smugler jeg simpelthen staten ind i samfundet igen i en anden form, og derfor er det samfundssystem, jeg både analyserer og advokerer for, ikke „rigtig“ anarkisme. Denne form for kritik kan ikke medføre andet end en endeløs diskussion om semantik. Lad mig til en begyndelse definere staten som en institution, der besidder en eller begge (næsten altid begge) af følgende karakteristika: (1) Den erhverver sin indtægt ved fysisk tvang, kendt som beskatning; og (2) den besidder og bevarer oftest et tvangsmonopol over leveringen af beskyttelsesydelser (politi og domstole) i et givet territorielt område. Enhver institution, der ikke besidder nogen af disse karakteristika, er ikke og kan ikke være en statsmagt ifølge min definition. På den anden side definerer jeg et anarkistisk samfund som værende et samfund, hvor der ikke eksisterer en legal mulighed for tvangsmæssig aggression imod noget individs liv eller ejendom. Anarkister er imod staten, fordi dens eksistens er baseret på en sådan aggression, nemlig ekspropriation af privat ejendom gennem skatterne, den tvungne udelukkelse af andre leverandører af beskyttelsesydelser fra dens territorium, samt alle de øvrige plyndrings- og tvangstiltag, der opbygges på disse tvillinger af overgreb på individets rettigheder.

Ej heller er min definition af staten arbitrær, da disse to karakteristika er indeholdt i, hvad der generelt er anerkendt som stater gennem historien. Staten har ved hjælp af fysisk tvang tildelt sig selv retten til et de facto tvangsmonopol af beskyttelsesydelser i dens egen territoriale jurisdiktion. Men det er absolut konceptuelt muligt, at sådanne serviceydelser kan leveres af private, ikke-statslige organisationer, og historisk set er sådanne ydelser blevet udbudt af andre organisationer end statsmagten. At være modstander af staten er dermed ikke nødvendigvis ensbetydende med, at man er modstander af de serviceydelser, denne ofte er blevet forbundet med; at være modstander af staten indikerer ikke nødvendigvis, at vi skal være modstandere af politi, domstole, voldgift, udstedelse af mønter, postservice eller jernbaner og motorveje. *Nogle* anarkister har været modstandere af politiet og af ethvert fysisk tvangsmiddel i forsvaret af individ og ejendom, men dette er ikke en naturlig del af, og er fundamentalt irrelevant for den anarkistiske indstilling, der er præcist defineret ved opposition til enhver fysisk tvang som — eller i forbindelse med — aggression imod individer og ejendom.

Beskatningens afgørende rolle ses af den kendsgerning, at staten er den eneste institution eller organisation i samfundet, der regelmæssigt og systematisk erhverver sin indtægt ved hjælp af fysisk tvang. Alle andre individer eller organisationer erhverver sig indtægt ved frivillige metoder, enten (1) gennem

det frivillige salg af goder og serviceydelser til forbrugerne på markedet eller (2) gennem frivillige gaver og donationer fra medlemmer eller andre donorer. Hvis jeg afstår fra at købe havregryn på markedet, kommer havregrynsproducenterne ikke efter mig med våben eller trussel om indespærring i et forsøg på at få mig til at købe. Det er kun staten, der er i stand til dette; kun staten kan konfiskere min ejendom eller anbringe mig i et fængsel, hvis jeg ikke betaler min skat. Det ses derfor, at kun staten eksisterer på basis af — og har hele sin eksistens baseret på — tvangsmæssig udplyndring af privat ejendom.

Det er ikke legitimt at angribe denne slags analyse ved at indvende, at på en eller anden måde er købet af havregryn „tvunget“; også her vil vi ende i en endeløs semantik-diskussion. Udover andre indvendinger, jeg ikke vil gennemgå her, vil jeg ganske simpelt konstatere, at anarkister er interesserede i afskaffelsen af følgende type handlinger: aggressiv fysisk vold mod individ og ejendom, og det er således, vi definerer „tvang“. Enhver, der stadig er utilfreds med denne brug af ordet „tvang“ kan simpelthen eliminere ordet fra diskussionen og erstatte det med „fysisk vold eller truslen derom“ — med det eneste tab bestående i den litterære stil og ikke i argumentets substans. Hvad, anarkismen anbefaler, er da at afskaffe staten, det vil sige at afskaffe den regulative institution, der er baseret på aggressiv tvang.

Det er næppe nødvendigt at tilføje, at staten vanemæssigt opbygger sin tvangsmæssige indtægtskilde ved at addere en bunke af andre aggressioner mod samfundet, rangerende fra økonomisk kontrol til forbudelsen af pornografi til statsreligion til masse mord mod civile begået i organiseret krigsførelse. Staten kræver og udøver et forbrydelsesmonopol over sit territorium.

„Det nye menneske“

Det andet kritikpunkt, jeg vil afvise, inden jeg påbegynder hoveddelen af denne artikel, er den almindelige anklage, at anarkister „antager, at alle mennesker er gode, og at der uden staten ikke ville blive begået forbrydelser“. Kort skitseret skulle anarkismen antage, at ved afskaffelsen af statsmagten skulle der opstå et nyt anarkistisk menneske, samarbejdsvilligt, human og velgørende, så kriminaliteten ikke længere ville forpeste samfundet. Jeg må indrømme, at jeg har svært ved at forstå grundlaget for denne anklage. Ligegyldigt hvilket syn andre anarkister lægger for dagen — og jeg tror ikke på, at de er tilhængere af det synspunkt — tilslutter jeg mig ikke dette synspunkt. Jeg antager, som de fleste andre, at menneskeheden er en blanding af gode og onde, af samarbejdsvillige og kriminelle.

Min opfattelse er, at det anarkistiske samfund maksimerer tendenserne for det gode og samarbejdet, mens det minimerer både muligheden for og den moralske legitimitet af ondskab og kriminalitet. Hvis det anarkistiske synspunkt er korrekt, og staten dermed faktisk er den store legaliserede og socialt legitime kanal for alle slags asociale forbrydelser såsom tyveri, afpresning, masse mord over en massiv skala, er det afgjort, at afskaffelsen af en sådan kriminel drivkraft ikke ville kunne betyde andet end en fordel for det gode i mennesket og mod-

virke det onde.

Endnu et argument: Dybest set kan *intet* socialt system, hvad enten det er anarkistisk eller statsbaseret, fungere uden, at næsten alle mennesker er „gode“ i den forstand, at de ikke alle er tilhængere af at overfalde og udplynre deres naboer. Hvis alle var tilbøjelige hertil, ville ingen mængde af beskyttelsesydelser — statslige eller private — være tilstrækkelig til at afværge det totale kaos. Jo mere folk er tilbøjelige til at være fredelige og ikke at udøve aggression mod naboer, jo bedre vil *ethvert* socialt system fungere, og jo færre ressourcer vil være nødvendige for opretholdelsen af politimæssig beskyttelse. Det anarkistiske synspunkt antager — givet menneskets natur, givet den til enhver tid eksisterende grad af godhed eller ondskab — at anarkismen vil maksimere mulighederne for det gode og minimere mulighederne for det onde. Resten afhænger af hvilke værdinormer, samfundets enkelte medlemmer besidder. Det sidste punkt, der bør fremføres, er, at anarkismen ved at eliminere det levende eksempel på kriminalitet og social legitimitet af kriminalitet, som statens massive legaliserede kriminalitet udgør, i vid udstrækning vil fremme de fredelige værdinormer i folks sind.

Det unødvendige onde

Jeg har ikke her mulighed for at beskæftige mig med de talrige argumenter til anarkismens forsvar eller imod staten — moralsk, politisk og økonomisk. Ej heller vil jeg her diskutere de forskellige goder og ydelser, som staten leverer, og vise, hvorledes private individer og grupper ville kunne levere dem langt mere effektivt på det frie marked. Her vil jeg kun beskæftige mig med det måske vanskeligste område; det område, hvor det næsten er universelt accepteret, at staten skal eksistere og fungere, selvom det kun er som et „nødvendigt onde“ i stedet for som et positivt gode: Det helt afgørende behov for beskyttelse og forsvar af liv og ejendom mod aggression. Det er universelt accepteret, at staten er af afgørende betydning for at sikre os politibeskyttelse, juridisk løsning af uoverensstemmelser samt overholdelse af kontrakter, og derfor at skabelsen af loven i sig selv må være tvungen. Min påstand er, at alle disse — indrømmet — nødvendige beskyttelsesydelser kan leveres af det frie marked af private og institutioner på markedet, både tilfredsstillende og langt mere effektivt, end tilfældet er i dag.

En enkelt vigtig advarsel før jeg går videre: Nye forslag som anarkisme bliver næsten altid afvist ud fra den implicite antagelse, at det nuværende eller statsbaserede system fungerer grænsende til perfektion. Enhver mangel, ethvert problem ved anskueliggørelsen af det anarkistiske system bliver betragtet som en fordel for det statsbaserede og er nok til at afvise anarkismen. Det er implicit antaget, at staten udfører sit selv-påtagne job med beskyttelsen af liv og ejendom til den yderste perfektion. Alt, vi her vil gøre, er at fremhæve statens mørke og usammenlignelige fortid: Ingen kombination af private røverbander kan på nogen måde sammenlignes med statens enestående samling af tyverier, konfiskationer, undertrykkelse og masse mord. Ingen samling af mafiam familier eller bankrøvere kan tilnærmelsesvis sammenlignes med Hiroshima og Dresden og deres fortilfælde gennem menneskehedens historie.

Denne pointe kan fremstilles mere filosofisk: Det er illegitimt at sammenligne anarkismens og etatismens meritter ved at tage det nuværende system for givet og dernæst kritisk at analysere det anarkistiske alternativ. Hvad vi bør gøre, er at

starte fra punkt nul og dernæst kritisk analysere begge fremstillede alternativer. Antag for eksempel, at vi pludseligt dukkede op på jorden på ny, og at vi blev konfronteret med spørgsmålet om, hvilket socialt samfundssystem, vi ville bruge. Og antag dernæst, at nogle foreslog: „Vi er alle tvunget til at lide under de af os, der ønsker at foretage overgreb på deres medmennesker. Lad os få denne forbrydelse stoppet ved, at vi overdrager alle vore våben til familien Jensen, og samtidig overdrager vores ultimative magt til at afgøre uoverensstemmelser til denne familie. På denne måde vil Jensen-familien med deres monopol på tvang og med ultimativ magt til afgørelse af uoverensstemmelser være i stand til at beskytte os imod hinanden.“ Jeg indrømmer, at dette forslag ville få en meget kold modtagelse, måske med undtagelse af hos familien Jensen. Og dog er dette netop det sædvanlige argument for statens eksistens. Når vi starter fra punkt nul som i eksemplet med familien Jensen, er spørgsmålet om „hvem vogter vogterne?“ ikke længere blot et vedvarende hul i statsteorien, men en uoverstigelig barriere for dens eksistens.

En afsluttende advarsel: Anarkisten er altid handicappet i forsøget på at forudsige det fremtidige anarkistiske samfund, fordi det er umuligt for observatører at forudsige frivillige sociale arrangementer, herunder leveringen af goder og ydelser, på det frie marked. Antag for eksempel, at dette var år 1874, og at nogen forudsagde, at vi med tiden ville få en radioproducerende industri. For at være i stand til at levere en vellykket sådan forudsigelse, skal man da være i stand til umiddelbart at fortælle, hvor mange producenter der vil være om et århundrede, hvor store de vil være, hvor de vil være placeret, hvilken teknologi og hvilke marketing-teknikker, de vil bruge, og så fremdeles?

Det er indlysende, at et sådant krav ville være meningsløst, og det samme er tilfældet med kravet om et præcist portræt af, hvorledes beskyttelsesaktiviteterne på markedet vil være organiseret. Anarkismen advokerer for opløsningen af statsmagten og skabelsen af sociale og markedsarrangementer, og for at disse arrangementer vil være langt mere fleksible og mindre forudsigelige end de politiske institutioner. Det bedste, vi kan gøre, er at give brede vejledninger og perspektiver omkring formen af et projekteret anarkistisk samfund.

En vigtig pointe er, at den teknologiske udvikling gør anarkistiske arrangementer særdeles realiserbare. For eksempel kan vi se på eksemplet med fyrtårne, hvor det ofte fremføres, at det er uigennemførligt for private fyrpassere at sejle ud til hver enkelt skib og kræve betaling for brug af lyset. Rent bortset fra, at dette argument overser eksistensen af velfungerende private fyrtårne i tidligere tider — såsom i England i det attende århundrede — er det i dag langt mere enkelt at kræve betaling via moderne teknologi. Det vil sige, at skibet kunne betale for en elektronisk kontrolleret lydbølge, der automatisk ville tænde fyrtårnet for de betalende skibe.

Det frie markeds retssystem

Lad os nu anskue problematikken om, hvorledes stridigheder — især stridigheder omkring påståede overgreb på liv og ejendom — kunne blive løst i det anarkistiske samfund. For det første skal det noteres, at alle stridigheder involverer to parter: Sagsøgeren, det påståede offer for forbrydelsen, og den sagsøgte, den påståede aggressor. I mange tilfælde af kontraktbrud vil naturligvis begge involverede parter hævde, at modstanderen er den skyldige, og dermed er begge samtidig sagsø-

ger og sagsøgte.

En vigtig pointe er, at i ethvert samfund — statsbaseret eller anarkistisk — er det nødvendigt at have en mulighed for at afgøre stridigheder og dermed skabe flertalskonsensus i samfundet. Der ville ikke være brug for domstole eller opmænd, hvis alle var alvidende og øjeblikkelig vidste hvilke personer, der var skyldige i enhver forbrydelse eller ethvert kontraktbrud. Da ingen af os er alvidende, er det nødvendigt, at vi har en metode, hvorved vi kan afgøre skyldsspørgsmålet på legitim vis. Det vil sige afgørelser, der vil blive accepteret af flertallet af befolkningen.

For det første kan en uoverensstemmelse blive løst af frivillighedens vej de to parter imellem, enten uden hjælp udefra eller med hjælp fra en tredjemand. Dette tilvejebringer intet problem og vil automatisk blive accepteret af størstedelen af samfundet. Det er endda accepteret nu i et samfund, der er meget mindre præget af de anarkistiske værdinormer omkring fredeligt samarbejde. For det andet kan de to parter — ude af stand til at opnå enighed — frivilligt afgøre, at de vil gøre brug af en opmænd. Denne afgørelse kan tages, når der er opstået en uoverensstemmelse, eller der kan tages højde for situationen allerede i den oprindelige kontrakt. Igen er der intet til hinder for, at et sådant arrangement kan opnå legitimitet.

Privat rets historie

Selv i den nuværende statsbaserede æra har den notoriske ineffektivitet og den tvungne og bureaukratiske procedure i de politisk styrede retssystemer tvunget voksende antal af borgere til at vende sig mod frivillige ekspert-afgørelser for at opnå en hurtig og harmonisk afgørelse.

William C. Wooldridge skrev:

„at omfanget af voldgiftsavgørelser er vokset i en sådan grad, at det har givet domstolene en sekundær rolle i mange tilfælde og gjort dem fuldstændigt overflødige i andre. Den frygt, domstolene har haft, om at voldgiftsdomstolene fuldstændig ville „presse“ dem ud fra deres jurisdiktion, er blevet opfyldt i en grad, man næppe havde forventet. Forsikringsselskaber afgør over halvtreds tusinde krav om året hinanden imellem gennem voldgift, og den amerikanske forening for uafhængige voldgifter (American Arbitration Association, AAA) — med hovedkvarter i New York og mere end femogtyve områdekontorer i USA — foretog forrige år mere end to tusinde afgørelser. AAA har treogtyvetusinde ansatte, der fungerer som voldgiftsmænd, og derved overstiger det private marked for retsafgørelser sandsynligvis det samlede juridiske personale i USA. Læg hertil det ukendte antal af individer, der er opmænd indenfor forskellige industrier eller områder uden en formel tilknytning til AAA. Dermed bliver den kvantitativt sekundære rolle, de officielle domstole spiller, tydelig.“¹

Wooldridge tilføjer den vigtige pointe, at i tillæg til voldgiftsavgørelsernes hurtighed i sammenligning med domstolene, kan voldgiftsmændene fortsætte som opmænd uden hensyntagen til den officielle regeringsbestemte lov; underforstået skabes der herved et privat lovsystem baseret på frivilligheden.

Wooldridge fastslår:

„Med andre ord har systemet med frivillige domstole udviklet sig sideløbende med et privat lovkompleks; statens love er skabt gennem den samme proces. ... Det vil sige, at ved en privat afgørelse mellem to mennesker har en sideløbende 'lov' erstattet den officielle lov. Dekreter og love fra de styrende organer i et samfund er ophørt med at fungere og er blevet erstattet af et regelsæt, der implicit eller eksplicit er anerkendt af parterne.“

Wooldridge konkluderer:

„Hvis en forligsmand kan vælge at ignorere en ødelæggende regel eller de begrænsninger, der er indbygget i det foreliggende krav (og det er generelt accepteret at en forligsmand har denne magt), kan man betragte voldgift som et praktisk revolutionært instrument, hvormed man kan frigøre sig selv fra statens love.“²

Det kan måske gøres gældende, at voldgift kun virker effektivt og med succes, fordi domstolene håndhæver voldgiftsmandens afgørelse. Wooldridge påpeger her, at voldgiftsavgørelser ikke kunne gennemføres med de amerikanske domstoles hjælp før 1920, men at denne kendsgerning ikke afholdt de frivillige voldgiftsavgørelser fra at være succesfulde samt voldsomt i fremgang både i USA og England. Han fremhæver endvidere de succesfulde handelsdomstole, der har eksisteret siden middelalderen; de selvsamme domstole som succesfuldt udviklede hele lovkomplekset vedrørende handel. Ingen af disse domstole besad retten til at gennemtvinge en afgørelse. Wooldridge kunne også have fremhævet søforhørene, der på lignende vis skabte søloven.

Hvordan kunne disse private, „anarkistiske“ og frivillige domstole sikre accept og efterfølgende af deres afgørelser? Simplethen ved hjælp af social ostrakisme (samfundsmæssig boykotning af misdæderen), og ved at nægte ethvert fremtidigt samarbejde med handlende, der ikke ville følge afgørelsen. Denne metode med frivillig „gennemtvungning“, viste sig at være særdeles succesfuld.

Wooldridge skriver:

„Handelsdomstolene var frivillige, og hvis en mand ignorerede deres afgørelser, kunne han ikke blive sendt i fængsel. ... Ikke destomindre er det indlysende, at ... deres afgørelser generelt blev respekteret endda også af taberne; ellers ville man aldrig have brugt dem fra begyndelsen. ... Handelen gjorde deres domstole funktionsdygtige ved simplethen at enes om at overholde deres resultater. Den handlende, der brød med den enighed, blev ikke sendt i fængsel, men ej heller ville han kunne fortsætte med at være handelsmand særligt længe, for den afvisning hans tidligere kolleger nu udviste ... viste sig langt mere effektiv end fysisk tvang.“³

Senere i historien har disse frivillige metoder fortsat med at vise sig yderst funktionelle. Wooldridge skriver:

„[D]et var netop i årene før 1920, hvor voldgiftsavgørelser ikke kunne håndhæves gennem lovsystemet, at voldgiften for alvor fængede i det amerikanske handelssamfund. Dens popularitet, opnået på et tidspunkt, hvor det at enes om forligsavgørelser nødvendigvis måtte være så frivilligt som aftalen i sig selv, skaber tvivl om hvorvidt den lovmæssige tvang var nødvendig for afgørelse af de fleste

uoverensstemmelser. De tilfælde, hvor man afslog at følge en forligsmands afgørelser, var sjældne; en af grundlæggerne af AAA kunne ikke erindre et eneste tilfælde. Ganske som for deres forgængere i middelalderen var det ikke nødvendigt for de amerikanske handelsfolk at bruge andre sanktioner end dem, de kollektivt kunne påføre hinanden. En, der nægtede at betale erstatning, kunne finde sig selv uden mulighed for at bruge voldgiften i fremtiden, eller hans navn kunne blive offentliggjort ...; disse straffe blev frygtet langt højere end den straf, der blev pålagt for at bryde kontrakterne.

Frivillige og private voldgiftsavgørelser blev frivilligt efterfulgt, hvis ikke som følge af en æressag, så i det mindste ud fra forretningsmandens selvinteresse, da han ellers meget hurtigt ikke ville være i stand til at opnå afgørelser i fremtidige uoverensstemmelser.⁴

Det skal her pointeres, at med moderne teknologi er det langt simplet at samle og udbrede information omkring menneskers kreditværdighed og oplysninger om, hvorvidt folk overholder eller bryder afgørelser truffet af frivillige instanser. Antageligvis ville man i et anarkistisk samfund se en voldsom ekspansion af denne form for informationsudbredelse, og dermed lette ostrakisme eller boykotning af folk, der bryder kontrakter eller voldgiftsavgørelser.

Udvælgelse: Dommere på det fri marked

Hvordan ville opmænd eller „dommere“ blive valgt i et anarkistisk samfund? På samme måde som de bliver valgt nu, og som de blev valgt i tidsalderen med frivillige domstole: „Dommerne“ med det bedste ry for effektivitet og ærlighed ville blive valgt af markedets parter. Som i de øvrige markedsprocesser ville „dommeren“ med de bedste og mest retfærdige afgørelser få de fleste sager til afgørelse og dermed få en stigende omsætning, og „dommerne“ med et dårligt ry ville kun i meget kort tid kunne nyde deres klienters tillid og ville derfor blive nød til at skifte profession.

Ægteparret Tannehill udtrykker det således:

„... fortalene for statsmagten ser udøvelsen af magt (statens legitime magt) som den eneste løsning på sociale uoverensstemmelser. Ifølge disse ville, hvis ikke alle i samfundet var tvunget til at bruge det samme retssystem, ... uoverensstemmelser blive uløselige problemer. Åbenbart går det ikke op for dem, at stridende parter selv er i stand til frit at vælge opmænd. ... De har ikke indset, at parterne rent faktisk ville være i en bedre position, hvis de kunne vælge mellem konkurrerende voldgiftsdomstole, hvorved de kunne opnå konkurrencens og specialiseringens fordele. Det burde være indlysende, at et retssystem, der har et garanteret monopol gennem den fastlagte lovgivning, ikke kan give så kvalitativt en god service som det frie markedes domstole, som nødvendigvis må konkurrere om kunderne. ...

Måske er det mindst brugbare argument til fordel for statslige domsafgørelser det argument, der hævder, at statsligt udpegede dommere i større grad er upartiske, fordi de befinder sig uden for markedet og dermed ikke har noget interessefællesskab. ... Det, at man skylder staten tak for sit job, er bestemt ikke en garanti for upartiskhed! En statsligt udpeget dommer har altid

tendens til at være på statens side, da det er fra den, han modtager sin løn og magt! På den anden side er det nødvendigt for en opmand, der sælger sine ydelser på markedet, altid at være så skrupellos ærlig, retfærdig og upartisk som muligt, da han ellers ikke længere kan tiltrække kunder. For en opmand på det frie marked afhænger hele hans livsførelse af hans retfærdighedssans og evne til at afgøre uoverensstemmelser.⁵

Endvidere kunne parter der indgår en kontrakt være interesserede i at enes om en eller flere domstole på forhånd:

„Det ville være både mere økonomisk og i de fleste tilfælde fuldt tilstrækkeligt kun at have et voldgiftsagentur til afgørelse af striden. Men hvis parterne følte, at en yderligere appel kunne være nødvendig, og var villige til at risikere den ekstra udgift, kunne man sikre sig afgørelser fra to eller flere på hinanden følgende agenturer. Navnene på disse agenturer kunne skrives i kontrakten, opført i orden fra 'første appeldomstol' til 'sidste appeldomstol'. Det ville hverken være nødvendigt eller ønskeligt kun at have en enkelt, endelig appeldomstol for alle samfundets borgere, sådan som vi har det i dag i Højesteret.“⁶

Ikke-kontraktlige tvister

Retlige tvister er dermed ikke et problem for anskueliggørelsen af et frit samfund. Men hvad med erstatningssager eller voldelige overfald, hvor der ikke har været en forudgående kontrakt? Eller antag, at den, der bryder kontrakten, afviser at følge voldgiftsavgørelsen? Er ostrakisme nok? For at gøre det kort, hvordan kan domstole udvikles på det frie marked i det anarkistiske samfund, således at de vil have magt til at gennemtvinge retsmæssige afgørelser overfor kriminelle eller kontraktbrydere?

I bredt perspektiv består beskyttelsesydelse af vagter eller politi, der bruger magt til at forsvare liv og ejendom mod angreb, og af dommere eller domstole, hvis rolle det er at bruge socialt accepterede procedurer til at afgøre, hvem der er de kriminelle, og sideløbende at håndhæve juridiske afgørelser som for eksempel skadeserstatning eller overholdelse af kontrakter. På det frie marked er der mange muligheder for samspillet mellem private domstole og politiet.

De kan være vertikalt forbundet eller deres ydelser kan leveres af forskellige firmaer. Desuden er det mere end sandsynligt, at politifunktioner i vid udstrækning ville blive leveret af forsikringsselskaber, der ville levere en beskyttelse mod forbrydelser til deres klienter. I det tilfælde vil forsikringsselskabet betale ofrene erstatning for overgrebet og dernæst forfølge forbryderne i retssystemet for at genvinde deres tab. Der er en naturlig markedssammenhæng mellem forsikringsselskaber og beskyttelsesydelse, da der skal udbetales mindre i erstatninger proportionalt med deres evne til at holde kriminaliteten nede.

Domstole kan enten opkræve gebyrer for deres ydelser, som tabere af sagerne skal betale, eller de kan eksistere på månedlige eller årlige ydelser fra deres klienter, der enten kan være enkeltpersoner eller politiet eller forsikringsselskaber. Antag for eksempel, at Jensen er den forurettede part, enten fordi han er blevet overfaldet eller bestjålet, eller fordi en voldgiftsavgørelse i hans favør ikke er blevet opfyldt. Jensen tror, at Olsen er den skyldige i forbrydelsen. Jensen går da til dom-

stol A, hvor han er kunde, og anklager Olsen. Ifølge min opfattelse kendetegnes det anarkistiske samfund ved at være et samfund, hvor ingen legalt kan tvinge nogen, der ikke er en dømt kriminel til at gøre noget som helst, da det ville være en aggression mod en uskyldig mands liv eller ejendom. Derfor kan domstol A kun invitere og ikke tilsige Olsen til at deltage i retssagen mod ham. Selvfølgelig vil Olsens side af sagen ikke blive hørt, hvis Olsen hverken møder op eller sender en stedfortræder eller repræsentant for ham. Retssagen mod Olsen fortsætter. Antag, at domstol A finder Olsen uskyldig. Ifølge min opfattelse, der er en del af det generelt accepterede regelsæt for det anarkistiske samfund, er det indlysende, at dette ender sagen, medmindre Jensen kan påvise væsentlige fejl ved rettergangen eller kan bevise rettens inkompetence.

Antag dernæst, at domstol A finder Olsen skyldig. Olsen kan acceptere dommen, fordi han er klient ved den samme domstol, fordi han ved, han er skyldig, eller af en helt anden grund. I det tilfælde vil domstol A fortsætte retsopgøret med Olsen. Ingen af disse eksempler giver anledning til problemer for vores billede af det anarkistiske samfund. Men antag i stedet, at Olsen modsætter sig afgørelsen: Han går derfor til sin domstol B, og sagen genoptages der. Antag, at domstol B også finder Olsen skyldig. Igen forekommer der ikke noget problem, da regelsættet for det anarkistiske samfund vil kræve, at dette afslutter sagen: Begge parter har haft deres mulighed for at blive hørt i retten — vel at mærke i domstole, de selv har valgt — og disses afgørelser af skyldspørgsmålet er enslydende.

Antag derimod den mest vanskelige situation: At domstol B frifinder Olsen. De to domstole, hvor begge parter har hver deres, har modsatrettede domsafsigelser. I det tilfælde vil de to domstole gå til en appeldomstol eller til voldgift. Der er ikke umiddelbart noget problem her vedrørende appelsagen. Som i tilfældet med håndhævelse af kontrakter, er det nærliggende, at de forskellige private domstole i samfundet vil have forudgående aftaler om at overgive deres uoverensstemmelser til en bestemt appeldomstol. Hvordan vil dommerne til appeldomstolen blive valgt? Igen — som i tilfældet med de første dommere på markedet — vil de blive valgt på deres ry for effektivitet, ærlighed og integritet. Det er indlysende, at ineffektive eller uhæderlige dommere vil kun i et meget begrænset omfang kunne forvente at blive valgt af andre domstole til at varetage en appelsag. Pointen er her, at der intet behov er for en legalt etableret eller institutionaliseret entydig monopolappeldomstol, sådan som staten nu leverer. Der findes ingen grund til, at der ikke skulle opstå en mængde af effektive og ærlige appeldomstole, der ville blive valgt af stridende domstole. Appeldomstolen afsiger sin kendelse, og domstolene sørger for at gennemføre den. I vores eksempel vil Olsen nu for eksempel være skyldig, med mindre han kan påvise fejl ved appelrettens sagsbehandling.

Intet samfund kan have ubegrænsede juridiske appelmuligheder, da der i det tilfælde ingen idé ville være i at have dommere eller domstole. Derfor har ethvert samfund — statsbaseret eller anarkistisk — brug for en socialt acceptabel grænse for retssager og appelmuligheder. Jeg foreslår: „Reglen om, at to domstoles enige afgørelser afgør sagen.“ Tallet to er ikke et arbitrært valgt tal, da det afspejler den kendsgerning, at der er to parter — sagsøgeren og den sagsøgte — i enhver kriminel handling.

Magt til domstolene?

Hvis domstolene skal tildeles magt til at gennemtvinge afgørelser overfor de skyldige, bringer det så ikke samtidig staten tilbage i en anden form og derved en ophævelse af anarkismen? Nej, for i begyndelsen af denne tekst definerede jeg eksplicit anarkisme på en sådan måde, at man ikke kunne udelukke brugen af magt i beskyttelsesøjemed — beskyttelse af liv og ejendom — udøvet af private beskyttelsesbureauer. På samme måde er det ikke at bringe staten tilbage, hvis man tillader individer eller grupper af individer at udøve magt-anvendelse for at beskytte sig selv mod aggression eller at ansætte vagtfolk eller politi-bureauer til det selvsamme forsvar af liv og ejendom.

Det skal her bemærkes, at i det anarkistiske samfund vil der ikke eksistere en offentlig anklager, som fører sag på vegne af „samfundet“. Kun ofrene kan lægge sag an mod de påståede kriminelle. Hvis det skulle vise sig, at disse ofre var absolutte pacifister, som er modstandere af endog udøvelsen af selvbeskyttende magtanvendelse, ville de simpelthen ikke anlægge sag ved domstolene eller på anden måde tage skridt til „hævn“ overfor de kriminelle. I et frit samfund vil den mulighed være en rettlighed. Hvis der er tale om mord, vil den dræbtes efterladte kunne anlægge sag mod morderen.

Hvad vil der ske, hvis et medlem af Nielsen-familien dræber et medlem af Frandsen-familien, og Frandsen-familien ikke er klienter hos hverken et forsikringsselskab, politibureau eller domstol, men beslutter sig for selv at gøre gengæld? Da der i et anarkistisk samfund ingen tvangsmæssige foranstaltninger findes overfor ikke-kriminelle, ville Frandsen have ret til dette. Ingen kan tvinges til at tage sine tvister til domsafsigelse i en retssal. Det er indlysende, at når retten til at ansætte politibureauer eller domstole udledes af retten til selvforsvar, vil det være inkonsistent og i modsætning til selve grundlaget for det anarkistiske samfund at intervenere i en sådan handle-måde. Antag, at Frandsen finder den Nielsen, han antager, er morderen, og dræber ham som hævn. Hvad vil der da ske?

Frandsen kan risikere, at de resterende fra familien Nielsen lægger sag an mod ham. Her må det understreges, at i det anarkistiske samfunds regelsæt baseret på forsvar mod aggressioner, vil domstolene ikke være i stand til at tage skridt overfor Frandsen, hvis han dræbte den rigtige Nielsen (meget kontroversielt problem omkring udmålingen af straf på det frie marked. Se Murray Rothbard: *The Ethics of Liberty* for et forsøg på svar). Hans problem ville opstå, hvis det blev afsløret, at han rent faktisk dræbte den forkerte Nielsen. I det tilfælde ville Frandsen blive fundet skyldig i mord. Det er indlysende, at i langt de fleste tilfælde vil individer ønske at afklare slige problemer ved at gå til domstolene og derved opnå en social accept for deres „gengældelsesaktion“ — ikke for domshandlingen, men for selve afgørelsen af hvem, der er den skyldige. Formålet med selve den juridiske process er at finde en generelt accepteret måde til at afgøre, hvem der er den skyldige i en given strid. Den juridiske proces er ikke i sig selv et gode: I for eksempel et tilfælde af overlagt mord, som da Jack Ruby dræbte Lee Harvey Oswald på direkte TV, er der intet behov for en kompleks juridisk proces, da morderens navn er indlysende for alle.

Uærlige retssystemer

Men vil der ikke eksistere en mulighed for, at en privat domstol kunne vise sig ineffektiv og uærlig? Eller, at en privat politistyrke viser sig at være kriminel og afpresser andre kriminelle

eller skaffer sig indtægter ved hjælp af tvang?

Selvfølgelig kan sådanne tilfælde opstå givet menneskets natur. Anarkismen er ikke en vidunderkur, som kurerer alt. Men den vigtige pointe er, at markedskræfterne eksisterer og er i stand til at udføre en grundig kontrol af, at sådanne muligheder ikke udnyttes. Især kontrasten til et samfund hvor der eksisterer en statsmagt er tydelig. For det første vil såvel dommere som voldgiftsdommere nyde fremgang på et marked proportionalt med deres ry for effektivitet og objektivitet. For det andet eksisterer der på det frie marked effektive midler overfor uærlige domstole og kriminelle politibureauer, nemlig konkurrerende domstole og politibureauer, hvortil utilfredse ofre kan henvende sig. Dette er markedets ægte og effektive kontrolmuligheder. Ægte i modsætning til statens kontrol, hvor alle de påståede kontrolorganer såvel som de, der skal kontrolleres, er i hænderne på monopolregeringen. Givet statens monopol på beskyttelsesydelser, hvad hindrer da staten i at bruge sit monopol til tvangsmæssig fjernelse af borgernes værdier? Hvilke kontrolmuligheder findes overfor staten? Ingen! undtaget den ekstremt vanskelige udvej med en revolution mod en overmagt, der kontrollerer samtlige våben. Staten leverer i sig selv en formidabel mulighed for legitimeret kriminalitet og aggression, da den i sig selv er baseret på forbrydelsen „skatte-tyveri“ og på tvangsmonopolet på beskyttelsesydelser. Det er staten, der fungerer som en gigantisk „svindel-beskyttelses-industri“ over en bred kam. Det er staten, der siger: „Betal for jeres beskyttelse, ellers ...“. I lyset af statens iboende kriminelle aktivitet er muligheden for, at der skulle opstå et tilsvarende monopol fra et eller flere politibureauer, relativt begrænset.

Det skal understreges, at et vigtigt element i statens magt er den legitimitet, den har opnået i flertallets øjne. Den kendsgerning, at efter århundreders propaganda anses statens udplyndring af borgerne næsten som en velgørende gerning. Beskatning ansues normalt ikke som tyveri, ej heller krig som masse mord, eller værnepligt som slaveri. Hvis en privat „svindel-beskyttelsesindustri“ skulle opstå på det frie marked, ville denne mangle den sociale legitimitet, som det er lykkedes staten at akkreditere sig selv med gennem flere århundreder. Uden en sådan legitimitet ville denne selvudnævnte monopolistiske beskyttelsesindustri se sig selv modgået af såvel den samlede befolkning som af de øvrige politibureauer og domstole på det frie marked. Givet disse markedets kontrolmuligheder vil det være højst usandsynligt, at det frie samfund vil ændres til et samfund styret af kriminelle. Historisk har det været uhyre svært for en stat at opstå, hvor der før ingen har været. Normalt er den kommet ved hjælp af en udefra kommende besættelse. Selv dette vil dog være ekstremt vanskeligt, hvilket dog ikke skal vises her.⁷

I den anarkistiske debat har der været en voldsom diskussion om, hvorvidt de private domstole skulle baseres på et fælles lovsystem. Der er blevet gjort forsøg på at udarbejde et system, hvor love eller standardafgørelser af domstolene ville variere totalt fra den ene til den anden.⁸ Men efter min opfattelse bør alle rette sig efter et grundlæggende lovsystem — og her tænker jeg især på forbydelsen af aggression mod liv og ejendom — netop for at kunne opfylde definitionen af det anarkistiske samfund som et system, hvor der ikke eksisterer en legal mulighed for sådan en aggressionsform. Det er indlysende, at hvis en domstol skal kunne legitimeres, skal den følge det basale libertarianske „lov“-princip om ulovligheden af over-

greb på liv og ejendom.

I modsætning til dette generelle lovsystem kan andre aspekter af domstolenes afgørelser legitimt variere fra sag til sag i overensstemmelse med markedet. Ligeledes kan domstolenes sprogbrug, antal dommere og så fremdeles variere fra sag til sag.

Der er andre problemer med det grundlæggende lovsystem, som jeg ikke vil komme ind på her. For eksempel spørgsmålet om den legitime afstraffelse af dømte forbrydere, det vil sige strafudmålingen — naturligvis eksisterer dette problem også i det nuværende statsbaserede lovsystem.⁹ Den vigtige pointe er imidlertid, at staten ikke er en nødvendighed for at skabe de legale principper eller deres udformning. Det meste af det lovsystem, vi har i dag, er rent faktisk vokset op udenfor statens regi. Skabt af dommere, der ikke har lavet loven, men ved afgørelser baseret på alment accepterede principper, opstået på baggrund af vane eller fornuft.¹⁰ Idéen om, at staten er nødvendig for at skabe love, er derfor lige såvel en myte, som det er en myte, at staten skal levere postservice eller politiets ydelser.

Jeg håber, at jeg her har fået indikeret et anarkistisk system til afgørelser af uoverensstemmelser. Et system, der både vil være gennemførligt og økonomisk baseret i sig selv. Hvis det først blev gennemført, ville det kunne fortsætte i en ubegrænset periode. Hvordan vi skal nå til et sådant samfund er selvfølgelig et ganske andet problem, men det vil ganske afgjort ikke komme, med mindre folk bliver overbevist om systemets gennemførlighed. Det vil sige bliver overbevist om, at staten ikke er et nødvendigt onde.

Noter

1. Wooldridge, William C. *Uncle Sam, the Monopoly Man*. New Rochelle, New York: Arlington House, 1970, p. 101.
2. *Ibid.*, pp. 103–104.
3. *Ibid.*, pp. 95–96.
4. *Ibid.*, pp. 100–101.
5. Tannehill, Morris & Linda Tannehill. *The Market for Liberty*. New York: Laissez Faire Books, Inc., 1984, pp. 65–67.
6. *Ibid.*, p. 68.
7. Se for en uddybning: Rothbard, Murray. *Conceived in Liberty*. Vol. 1–4. San Francisco: Cobden Press, 1986.
8. Friedman, David. *The Machinery of Freedom*. New York: Harper and Row, 1973.
9. Se for en uddybning: Rothbard, Murray. *For A New Liberty*. New York: Macmillan, 1973.
10. Leoni, Bruno. *Freedom and the Law*. Princeton, New Jersey: D. Van Nostrand Co., 1961.

Vi er ikke alle keynesianere

Israel Kirzner er professor i økonomi ved New York University, hvor han selv studerede under Ludwig von Mises i halvtredserne. Han har ydet væsentlige bidrag til den østrigske skoles udvikling og opnået anerkendelse såvel blandt skolens tilhængere som i den økonomiske profession i almindelighed — en sjælden kombination, der vidner om hans kapacitet som „a scholar’s scholar“.

Efter Friedrich Hayeks, Ludwig Lachmanns og nu også Murray Rothbards død, står Israel Kirzner tilbage som den mest fremtrædende nulevende „østriger“. *Libertas* har talt med ham.

Rasmus Bartholdy & HC Hansen

Hvad er efter Deres opfattelse sammenhængen mellem økonomisk videnskab og personlig frihed?

Der er ingen formel sammenhæng. Økonomisk videnskab fortæller os intet om ønskværdigheden af menneskelig frihed. Økonomisk videnskab fortæller os kun om konsekvenserne af menneskelig frihed. Så er det op til menneskelige beslutningstagere at bestemme, om disse konsekvenser er at foretrække for alternativene. Økonomisk videnskab i sig selv er *wertfrei*, ikke-værdiladet, en strengt metodologisk videnskab.

Ikke desto mindre har De ret i at antage, som De lader til, at der er en korrelation mellem økonomisk videnskab og påskønnelse af menneskelig frihed. Jeg tror, at grunden hertil er, at der findes almindeligt udbredte værdidomme, som oversætter de positive resultater fra økonomisk videnskab til normative udsagn, som understøtter forskellige libertarianske eller liberalistiske¹ ideologier. Men jeg synes, at man bør understrege, at økonomisk videnskab alene ikke leder til noget bestemt politisk program.

Økonomisk videnskab fortæller os dog, at det er muligt for frie mennesker at koordinere deres aktiviteter på en måde, som ikke ville være mulig uden frihed. For de fleste af os virker det ikke så overraskende, at begrebet koordination er forbundet med positive, ønskværdige, normative udsagn.

Forskellige økonomer har givet forskellige bud på definitionen af økonomisk videnskab. For eksempel foreslog Lionel Robbins studiet af knappe ressourcers allokering. Hvad ville De foreslå?

Jeg skrev min Ph.D.-afhandling om forskellige definitioner af økonomisk videnskab og alligevel kommer De lidt bag på mig nu. Jeg formoder, at jeg vil falde tilbage på min yderst fremragende lærer Ludwig von Mises’ definition. Han definerede økonomisk videnskab som en gren af de videnskaber, der behandler menneskelig handling (Mises 1949). Det er en meget bred definition. Hvad han mente dermed, var, at økonomisk videnskab foreløbig er den mest fuldstændigt udviklede af de videnskaber, der udleder deres resultater ved nøje at fokusere på menneskers tilsigtede beslutninger. Dette er bredere end Lionel Robbins’ definition, om end Lionel Robbins’ definition var et trin på vejen til Mises’ definition.

Hvad jeg må gøre indvendinger imod, er den forvrængning, som mange lærebøger indføjet i Lionel Robbins-definitionen. Hvis man læser det første kapitel af mange — især amerikanske, men også andre — lærebøger, vil man finde, at de definerer økonomisk videnskab som den videnskab, der behandler

samfundets allokering af sine knappe ressourcer blandt konkurrerende mål. Og så giver de nogen gange en henvisning til Lionel Robbins.

Lionel Robbins er ikke ansvarlig for den definition. Han talte ikke om samfundets allokering af sine knappe ressourcer, men ganske nøje om individuel allokering, og hvorledes individer, der hver for sig individuelt allokere deres ressourcer, indvirker på hinanden; hvorledes dette resulterer i samfundsmæssige konsekvenser, som ikke kunne forekomme, hvis ikke individerne bevidst og tilsigtet allokerede deres ressourcer. Man vil gøre klogt i ikke uberegtiget at udvide Robbins-definitionen fra det individuelle plan til det samfundsmæssige plan, primært fordi samfundet aldrig tager beslutninger i andet end metaforisk forstand.

Nogen gange bliver dette metaforiske begreb om, at samfundet foretager en allokativ beslutning, taget til, hvad der synes mig en absurd ekstrem. Der tales om intergenerational ressourceallokering, som om alle generationer på en eller anden måde samlet foretager en enkelt allokativ beslutning med hensyn til, hvorledes ressourcer fordeles over århundreder og årtusinder.

Jeg vil gerne gå nærmere ind på forskellen mellem Robbins’ og Mises’ definitioner. Lionel Robbins-definitionen fokuserer på individets beslutning som et valg mellem allerede identificerede muligheder. Med Robbins’ ord: Der er mål, og der er midler. Der er mål, som er tydeligt identificerede, og de er mange. Der er midler, som er tydeligt identificerede, og de er begrænsede. Robbins lægger vægt på givne mål og givne midler. Det begrænser os til valghandlinger indenfor en struktur, hvor både mål og midler allerede er givne.

Mises’ begreb menneskelig handling er bredere i den forstand, at det giver os mulighed for at fastlægge, hvilke mål, vi ønsker at opnå, og hvilke midler, der står til vores rådighed. Det er langt fra oplagt, at mennesker starter med givne mål: Jeg vil have dét og dét og dét i dén og dén rækkefølge. Faktisk må min beslutning klarlægge, hvad det er, jeg er interesseret i. Hvis man udvider begrebet menneskelig beslutningstagen til at indbefatte identifikation af mål og midler-strukturen, så får man, tror jeg, Mises’ definition af menneskelig handling.

I Deres eget arbejde har De koncentreret Dem om entreprenørens rolle. Hvilke personer har været Deres inspirationskilder?

Jeg har allerede nævnt min lærer Ludwig von Mises. Jeg lærte vældig meget af ham. Hans arbejde blev stort set ignoreret af faget,² og jeg fandt, at det var særdeles uheldigt, fordi hans indblik er yderst værdifulde og kunne være lærerige for

faget. Jeg tog det som et af min karrieres mål at forsøge at oversætte Mises' arbejde til termer, som faget kan forstå og komme overens med.

Mises fremhævede markedsprocessernes entreprenørkarakter på en måde, som ingen andre gjorde. Jeg har også lært en stor del af Friedrich Hayeks værker. Han var en elev og kollega til Mises, men havde faktisk en opfattelse af markedsprocessen, som afveg noget fra Mises'. Hayek gjorde aldrig særlig meget ud af entreprenøren. Hayek talte i stedet om *markedets* rolle i mobiliseringen af spredt information; information der forefindes, men ellers kunne gå tabt. Det gjorde Mises aldrig.

Jeg foretrækker at se Mises og Hayek som blot to sider af den samme mønt. Og i mit eget arbejde har jeg også vist dem som to komplementære måder at forstå, hvorledes markeder virker.

Jeg havde engang den ære at give en forelæsning ved Freiburg Universitet i Tyskland under Hayeks tilstedeværelse, og jeg fremhævede markedsprocessernes entreprenørkarakter. Hayek var meget interesseret og kom med nogle meget venlige kommenterende bemærkninger bagefter. I blandt sagde han: „Kirzner foretrækker at præsentere disse idéer i form af entreprenørskab³. Det er i orden.“ Hvad, han mente dermed, var, at det ikke var sådan, han havde set dem, men han anerkendte det som en mulig og acceptabel måde at fremstille de samme idéer på.

Faktisk tror jeg, at Hayekiansk økonomi ville forbedres ved udtrykkeligt at indføre entreprenørelementet. Der har været en del forvirring om, hvad præcis Hayek mente, som efter min mening er opstået, netop fordi Hayekiansk økonomi ikke gør åbenbar brug af begrebet entreprenørskab. Siden Hayek fik Nobelprisen, har der været en stigning i interessen for Hayeks arbejde fra en del af faget. Hvor det frem til 1974 ville mest korrekt at sige, at Hayekianske idéer og østrigske idéer var stort set ukendte i faget, så er det ikke sandt siden 1974. Men disse idéer bliver stadig misforstået, og Hayek, mener jeg, er delvis skyld heri. For eksempel gør han i sit mest kendte arbejde i denne retning — hans 1945-artikel om spredt information (Hayek 1945) — brug af et eksempel, som er blevet taget op i mange lærebøger og som er en helt klar ligevægtsanvendelse af priser som signaler; ved at bruge det eksempel har Hayek blottet sig for den kritik, at han trods alt kun beskæftiger sig med ligevægt, og at der således slet ikke er nogen entreprenører i hans system. Ja, jeg vil endog mene, at denne kritik i en vis grad er gyldig, men jeg tror, at en venlig læser af Hayek vil sige, at det trods alt var, hvad han mente. Det vigtigste arbejde, jeg her kan fremdrage, er nok Hayeks artikel om konkurrence som en opdagelsesproces (Hayek 1978), som jeg synes kommer tættest på den måde, jeg gerne vil se Hayekiansk økonomi fremstillet.

Neoklassisk teori mangler en tilfredsstillende forklaring af entreprenørens rolle. Bør den fuldstændigt opgives?

Jeg påstår sandelig ikke, at ligevægtsteori ikke har nogen funktion for økonomisk forståelse. Der er plads til ligevægtsteori, matematisk økonomi, der redegør for de betingelser, der må opfyldes, for at en ligevægt kan opnås og opretholdes. Hvad jeg finder uheldigt, er den idé, som fremsættes i moderne mikroøkonomi, at når bare vi har løst en ligningssystem for ligevægten, så har vi gjort vores arbejde: Vi har forklaret priser. Det er der slet ikke tale om.

Vi har ikke forklaret, ikke kun fordi verden ikke er i ligevægt, således at vi ikke har forklaret verden ved blot at referere til en ligevægtsmodel, men også af den yderligere grund, at vi ikke har forklaret, hvordan i alverden det er muligt at nå til ligevægtspriserne. Vi har ikke forklaret den ligevægtsskabende proces. Det er alt for simpelt blot at tro, at processen vil være ligevægtsskabende.

Jeg vil gerne nævne en bog af Franklin Fisher (Fisher 1983), som er det mest åbenhjertige forsøg fra en sofistikeret matematisk økonom på at tumle med problemet, hvordan kan vi være sikre på, at markeder er ligevægtsskabende? Dette er ikke kun et problem for generel ligevægtsteoretikere. Det er problem selv for den grundlæggende udbuds- og efterspørgsels-teori, som vi lærer første års økonomistuderende. Hvis man studerer dem nøje og overvejer dem nøje, vil man indse, at Marshallske udbuds- og efterspørgselsdiagrammer må anses for at forudsætte det svar, som de forsøger at vise. De forklarer ikke, hvorledes markeder clearer. De forklarer, hvorledes vi, såfremt markeder ikke clearer, får overskydende udbud eller efterspørgsel. De forklarer ikke, hvorledes overskydende udbud eller efterspørgsel nødvendigvis leder til markeds-ligevægt.

Dette er ikke min opdagelse. Så tidligt som 1959 havde Kenneth Arrow en velkendt artikel (Arrow 1959), der tumlede med disse problemer. Ganske usædvanligt forklarede Arrow, som er en fremragende økonom og videnskabsmand i enhver henseende, at vi er nødt til betragte hver markedsdeltager som en monopolist, hvis vi skal forklare den ligevægts-skabende proces. Fordi, hvis vi starter med alle markedsdeltagere som fuldstændig konkurrence-agenter i en fuldstændig konkurrence-sammenhæng, er vi nødt til at opfatte alle agenter som pristagere. Hvis man har en verden, der udelukkende består af pristagere, så er der ingen måde for priser at ændre sig på. Man har begrænset sig til en model, hvor folk tager priser for givne og passivt reagerer derpå. Ingen ændrer priserne. Det viser ikke, hvordan priser kan gå op og ned. Der-til er der behov for yderligere teori, som ligevægtsteori ikke kan tilbyde.

Når dette er sagt, så betyder det ikke, at ligevægtsteori ikke er nyttig. Ligevægtsteori er særdeles nyttig til at forklare gøre rede for det punkt, hvor den ligevægtsskabende proces nødvendigvis må høre op. Problemet er den anskuelse, der ser vores opgave som fuldført, når ligevægtsbetingelserne er blevet beskrevet.

Østrigere anvender ligevægtsanalyse til at skitsere problemstillinger lige som alle andre. Hvis østrigere bliver bedt om at forklare, hvad resultatet af en minimumsløn eller en huslejekontrollovgivning, så er det, vi anvender, ligevægtsanalyse. Vi bør ikke bilde os selv ind, at dette ikke er tilfældet.

Sandheden er, at under udviklingen af den moderne økonomiske teori i første halvdel af dette århundrede var de første årtiers neoklassiske skribenter langt mindre formalistiske og ikke nær så snævertsynede i deres forståelse for markedsprocesser. Der ligger meget fremragende videnskabeligt arbejde i de største neoklassiske skribenters idéer, og jeg tror, at hvis man læser dem grundigt, vil man se, at selvom at de var langt mindre matematisk sofistikerede end nutidens mikro-økonomer, så havde de formentlig en langt bedre forståelse for, hvorledes markeder fungerer.

For noget nær tyve år siden gav jeg en forelæsning langs de sædvanlige østrigske linier, hvor jeg kritiserede ligevægtsteori,

fremhævede markedsprocessen og så videre. Blandt tilhørerne i lokalet var Abba P. Lerner, en fremtrædende økonom der studerede ved London School of Economics i 1930'erne, og han stillede sig op og sagde; „De fortæller os intet, vi ikke ved. Vi kendte til alt dette på London School of Economics, da jeg var studerende. Så der er intet i det, vi underviser i, der er i modsætning til det, De siger. Så hvad er så nyt ved det, De siger?“ Og der var noget om det.

Jeg deltog i en konference tidligere i denne uge, hvor jeg igen havde lejlighed til at gøre opmærksom på nogle østrigske idéer, og en fremtrædende økonom—jeg vil ikke nævne hans navn, da dette vil blive trykt—sagde: „Okay. Jeg anerkender Deres kritik, men jeg er en metodologisk konservativ. Og det betyder, at indtil De viser mig en positiv teori, vil jeg holde mig til den ældre teori, nemlig generel ligevægtsteori.“

Mit svar til ham var: „Hvis De er en virkelig konservativ, så bør De gå tilbage til den neoklassiske teori fra før 1930'erne, før den formalistiske revolution matematiserede al økonomisk videnskab og fokuserede opmærksomheden udelukkende på selve ligevægtstilstanden, og gå tilbage til et tidligere, måske mindre rigoristisk stadium, hvor der var en sund forståelse for, hvad der foregår på markeder.“

Mener De, at 1980'ernes bølge af interesse for liberalistiske idéer har haft nogen reel indflydelse på den klassiske liberalismes sag?

For tyve år siden var atmosfæren på universiteter og i intellektuel litteratur stærkt anti-liberalistisk. Det har forandret sig. Om de politiske begivenheder i Thatcher-Reagan-æraen bidrog til den forandring, eller om de var et resultat af den forandring, er det virkelig svært for mig at sige noget om. De gav uden tvivl næring til hinanden. Der var i nogen grad et sving af pendulet tilbage mod liberalisme, som fik sine politiske konsekvenser og forstærkede den almene forståelse for markedet, som ikke eksisterede for tyve år siden.

Det er svært for mig at vurdere, om det har haft nogen varig indflydelse på intellektuelle fordomme eller den offentlige mening. Der er al grund til at være klar over, at vi ikke ved, hvorhen den offentlige menings pendul vil bevæge sig. Selv i dag ville vi tage meget fejl, hvis vi troede, at liberalistiske synspunkter har vundet en fuldstændig sejr.

På dette tidspunkt er der stadigvæk en bredere forståelse for markedet, end der var for tyve år siden, selvom synspunkter, der rummer en betydelig skepsis overfor markedet, stadigvæk er meget synlige blandt intellektuelle. Hvorvidt dette skal tilskrives Reagans og Thatchers politiske regimer, ved jeg ikke.

Vi oplever nu en bølge af keynesianisme både intellektuelt og politisk, for eksempel med Clinton i USA, som er en ny-keynesianer. Hvordan reagerer De på det?

Keynes sagde engang: „I det lange løb dør vi alle sammen.“ Min lærer Mises plejede at sige: „Vi kan ikke benægte den påstand. Det er måske det eneste rigtige, Keynes nogensinde har sagt.“

Man bør være forsigtig med kortfattede betegnelser og udsagn. Følgende påstand blev ytret for tyve år siden: „Nu er vi alle sammen keynesianere.“ Det var ikke sandt. Vi var ikke og er ikke alle sammen keynesianere.

Hvis De ved keynesianere forstår nogen, som har en bred forståelse for markedet, men ikke desto mindre finder, at der er rum for omfattende statsintervention helt generelt, så må

det meste af den økonomiske profession betegnes keynesianere. Hvis De ved keynesianere forstår nogen, som accepterer markedet ubetinget med hensyn til mikroaspekterne, de allokativer aspekter, men mener, at markedet fejler på aggregatform — noget i retning af Samuelsons neoklassiske syntese — så er jeg ikke sikker på, at det nyder en så markant stigning i popularitet.

Ny-keynesianere? Jeg kan ikke påstå at være fuldt ud bekendt med alle disse såkaldte skoler, men jeg tror, at ny-keynesianere bare er gamle keynesianere, der har besluttet sig for at stikke hovedet frem igen.

Clinton er ikke nogen økonom. Han er politiker, og han er en meget smart politiker. Han lytter til en masse mennesker, og han værdsætter i hvert fald markeder i en grad, som andre demokrater ikke gør. Så måske er det, De har i tankerne, når De kalder ham keynesianer, og i så fald må jeg sige: „Ja, der er stadigvæk mange keynesianere.“

Det er helt igennem fejlagtigt at tro, at ren laissez faire-politik er specielt populær i nogen som helst del af professionen. På trods af, at de er venligere stemt overfor markedet, end professionen var for tyve år siden, går de fleste økonomer i dag stadig stærkt ind for betydelig statsintervention enten på grund af retfærdighed, eller på grund af makroøkonomisk stabilitet; disse, tror jeg, er de væsentligste grunde til gå ind for statsintervention.

Hvis De fik mulighed for at udforme et pensum for vor tids økonomistuderende, hvad ville det så indeholde?

Jeg vil ikke svare direkte på det spørgsmål, men jeg kan fortælle Dem, hvad vi gør på New York University. Vi har et Ph.D.-program i østrigsk økonomi, og filosofien bag dette program er ikke at fritage vores studerende fra et eneste af instituttets krav. Instituttet er „mainstream“, meget teknisk, meget sofistikeret og af virkelig høj kvalitet. Og selvom det ikke fuldstændigt er af eget valg — det ville ikke være nemt for os at insistere på et andet sæt betingelser for vores studerende — så er sandheden ikke desto mindre, at vi ikke ville ønske et andet sæt betingelser. Vi ønsker, at vores studerende gennemgår alt det tekniske materiale, som vi måske i en eller anden abstrakt forstand finder betydningsløs for den ægte økonoms uddannelse.

Vi lever ikke i en abstrakt verden, hvor vi kan skabe den økonom, som vi mener bør skabes. De økonomer, vi skaber, må leve i en verden med en allerede eksisterende disciplin, som de er nødt til at sætte sig ind i — ikke kun for at opnå ansættelse i undervisningsstillinger, i hvilket tilfælde de er nødt til at være uddannet i „mainstream“-materiale; hvis vi ønsker, at østrigske idéer skal blive hørt på idéernes markedsplads, må de fremlægges af unge forskere⁴ med grundigt kendskab til de mulige alternativer, som de ønsker at erstatte.

Det er på denne baggrund, at vores studerende følger præcis samme pensum som de „mainstream“-studerende. Desuden udsætter vi dem for kurser og seminarer, hvor østrigske idéer bliver lagt frem og får masser af spillerum, og når de skal til at skrive deres afhandling, opfordrer vi dem stærkt til at anvende østrigske idéer og behandle emner af interesse for østrigsk teori.

Hvad kunne sådanne emner være? Hvilke specifikke forskningsområder, mener De, der bør ses på?

Den tanke, at en vejleder kan sige til en studerende, „Dette

er en idé, du bør se på,“ passer ikke helt så godt til østrigsk økonomi som til andre grene eller indfaldsvinkler til økonomi. Hvis østrigsk økonomi hovedsageligt består af nye indblik, så er det meget svært for vejlederen at komme med en stak indblik og sige: „Her er indblikket. Skriv selv resten.“ Så simpelt er det ikke.

Nogle gange sker det dog. En af vores første afhandlinger blev skrevet af Don Lavoie, som gik videre til at skrive en bog baseret på denne afhandling (Lavoie 1985), i hvilken han viser, at debatten om kalkulation i en socialistisk økonomi i virkeligheden var udtryk for en konflikt mellem det neoklassiske paradigme og det dynamiske østrigske paradigme. Den idé kom oprindeligt fra et forslag, som jeg gav til Lavoie, til et oplæg i et kursus i økonomisk teorihistorie. Han skrev et godt oplæg til det fag, og senere opfordrede jeg ham til at videreudvikle det oplæg.

Nogle af vores andre afhandlinger har også været i økonomisk teorihistorie, især med hensyn til deres forbindelse til østrigske idéer. En af vores afhandlinger var om forholdet mellem østrigsk økonomi og nogle af de nyere arbejder i neoklassisk teori, for eksempel Grossmans og Stiglitz' arbejde, der måske synes at have adresse til nogle af de samme emner, som bekymrer østrigere (Thomsen 1992). Den afhandling blev udgivet som bog og er en virkelig fremragende kritik af den nævnte litteratur, der afdækker tydelige forskelle mellem østrigernes bekymringer og neoklassikernes bekymringer om uvidenhed og lignende.

Vi vil gerne have vores studerende til at anvende østrigske idéer på „policy“-emner. Det er ikke altid lige nemt at opnå, fordi vores studerende ikke altid har interesse i anvendt økonomi eller „policy“-arbejde. Mange af vores studerende ønsker at skrive om metode, at irttesætte faget — „Faget må sættes på plads, og vi må belære dem.“ — og det første, vi siger, er „Nej“. Vi har rigeligt med metodologiske arbejder. Dr. Pierre Garelo [*som i dette øjeblik passerer igennem lokalet, red.*] skrev sin afhandling om forbindelsen mellem østrigske teorier om usikkerhed og „mainstream“-usikkerhedsteori. Det var et interessant arbejde, der sammenlignede forskellige spørgsmål vedrørende usikkerhed.

Jeg har altså ikke et grydeklart sæt af problemer stående på hylden — „Nå, så du vil have en afhandling, vær'sgo her er den.“ — så let er det ikke. En vores studerende arbejder i øjeblikket på en østrigsk indfaldsvinkel til miljøproblemer i almindelighed og under socialisme i særdeleshed. Han har for eksempel kikket på miljøforringelsers rolle i Sovjetunionen. Jeg er ikke helt sikker på, hvad han har gang i, men det er et område, vi opfordrede ham til fortsætte med.

Hvorledes blev den østrigske forbindelse til New York University skabt?

Der er indtil flere tidligere historiske episoder, som måske eller måske ikke er relevante. Hayek læste ved New York University i begyndelsen af 1920'erne. Det er sjældent kendt, men han kom til USA på et rejslegat i et års tid, og han arbejdede med en sociologi-professor, så vidt jeg husker. Da han kom til New York University omkring 1960, mindede han os om, at han var der i 1920'erne. Men jeg tror ikke, at lige bestemt den historie har nogen forbindelse til senere østrigsk tilstedeværelse ved New York University.

Mises blev gæsteprofessor ved New York University i 1945. På det tidspunkt var han allerede i tredserne. Der var en vis

grad af interesse for hans arbejde blandt bestyrelsens medlemmer, og som følge heraf blev hans ansættelse understøttet af en ekstern fond. Det var på den måde, at jeg kom til at studere under Mises på New York Universitys „graduate school of business“, men man bør huske på, at New York Universitys „graduate school of business“ ikke dengang var af den kvalitet, den er idag. Det var ikke en førsteklases institution. Det var en ung og hårdt kæmpende institution, og stillingen var ikke særlig anset. På sin vis var det en del af Mises' akademiske tragedie i USA, at det bedste, han var i stand til at gøre, var at undervise i et ikke særlig gæstfrit miljø

Da jeg fik min Ph.D.-grad under Mises i 1957, begyndte jeg at undervise på New York Universitys „undergraduate school of business“. Den blev senere sluttet sammen med det økonomiske institut, og jeg var stort set en ener på instituttet med min skribent- og undervisningsvirksomhed. Jeg havde fuldstændig frihed til at gøre, hvad jeg ville, og jeg skrev da også mine bøger i de år. Men det var ikke før i begyndelsen af 1970'erne, at der var nogen som helst idé om, at der kunne gøres mere ved New York University.

Så dukkede der en idé op om at få en gæst ind fra Johannesburg, professor Ludwig Lachmann, som var ved at trække sig tilbage fra University of Witwatersrand, og som jeg på det tidspunkt havde korresponderet med i cirka tretten år. Han blev hentet ind som gæst, og så snart der var to af os, var vi i stand til at få fondsstøtte til at få et par forskerstuderende ind og gradvist opbygge et program med indtil flere lærerkræfter. Så forbindelsen til Mises er der, går jeg ud fra, og endog til Hayek tidligere, men det er at strække den meget langt.

Litteratur

Der refereres i interviewet til følgende værker:

- Arrow, Kenneth. „Toward a Theory of Price Adjustment.“ I *The Allocation of Economic Resources*, red. M. Abramounowitz. Første udg., Stanford: Stanford University Press, 1959.
- Fisher, Franklin M. *Disequilibrium Foundations of Equilibrium Economics*. Første udg., Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Hayek, Friedrich August von. „Competition as a Discovery Procedure.“ I *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and History of Ideas*, Første udg., London: Routledge, 1978.
- Hayek, Friedrich August von. „The Use of Knowledge in Society.“ *American Economic Review* XXXV (4, September 1945): 519–30. Også udgivet som: Hayek, Friedrich August von. „The Use of Knowledge in Society.“ I *Individualism and Economic Order*, 77–91. Første udg., London: Routledge, 1948.

Noter

1. Udtrykkene „liberalistisk“ og „liberalisme“ er i hele interviewet anvendt som oversættelser af henholdsvis „classical liberal“ og „classical liberalism“.
2. „The [economics] profession“.
3. „Entrepreneurship“.
4. „Scholars“.

Ludwig von Mises' argentinske forelæsninger

Ludwig von Mises (1881–1973) var sin tids mest eminente fortalere for kapitalismen og kritiker af socialismen. Som lærer for Hayek og adskillige andre fremtrædende økonomer og forskere blev han bindeleddet mellem den „østrigske“ økonomiske skoles rødder Carl Menger og Eugen Böhm-Bawerk og vor tids „østrigere“.

Hans eget arbejde som økonom blev aldrig fuldt anerkendt, men han ydede en helt afgørende indsats med bl.a. sin kritik af den socialistiske økonomi i „Socialism“ og sit metodologiske hovedværk „Human Action“.

Libertas bringer i de kommende numre den første danske udgave af en række på seks mere let tilgængelige forelæsninger, som Ludwig von Mises holdt i Buenos Aires i 1958. Her fortæller hans enke, Margit von Mises, historien om, hvordan de blev til.

Margit von Mises

Sent i året 1958, da min mand blev inviteret til Argentina af Dr. Alberto Benegas-Lynch for at holde en række forelæsninger, blev jeg bedt om at ledsage ham. Her foreligger på tryk, hvad min mand sagde til hundreder af argentinske studenter i disse forelæsninger.

Vi kom til Argentina nogle måneder efter, at Peron var blevet tvunget til at forlade landet. Han havde regeret destruktivt og fuldstændig ødelagt Argentinas økonomiske grundvold. Hans efterfølger, Eduardo Leonardi, var ikke meget bedre. Nationen var rede til at lytte til nye ideer, og min mand var lige så rede til at levere dem.

Hans forelæsninger blev holdt på engelsk i Buenos Aires Universitets enorme auditorium. I to tilstødende rum blev hans ord simultantolket til spansk til studenter, som lyttede med hovedtelefoner. Ludwig von Mises talte uhæmmet om kapitalisme, socialisme, interventionisme, kommunisme, fascisme, økonomisk politik og farerne ved diktatur. De unge mennesker, som lyttede til min mand, vidste ikke meget om det frie marked eller individuel frihed. Som jeg skrev om denne lejlighed i *Mine År med Ludwig von Mises*: „Hvis nogen den gang havde vovet at angribe kommunisme og fascisme, som min mand gjorde, ville politiet øjeblikkeligt være kommet og have taget ham i kraven, og forsamlingen ville være blevet splittet.“

Tilhørerne reagerede, som om et vindue var blevet åbnet, så en frisk brise blæste gennem lokalerne. Han talte uden noter. Som altid blev hans tanker ledet af nogle få ord, nedskrevet på en lap papir. Han vidste præcis hvad han ville sige, og ved at bruge forholdsvis enkle termer lykkedes det ham at kommunikere sine ideer ud til en forsamling, som ikke var bekendt med hans arbejde, således at de forstod helt præcis hvad han sagde.

Forelæsningerne blev optaget på bånd, og båndene blev senere transskriberet af en spansktalende sekretær, hvis maskinskrevne manuskript jeg fandt mellem min mands efterladte papirer. Da jeg læste dette manuskript, huskede jeg levende den entusiasme, som de argentinske studenter modtog min

mands ord med. Og det forekom mig som ikke-økonom, at disse forelæsninger — holdt som de var for lægfolk i Sydamerika — var meget lettere at forstå end mange af von Mises' mere teoretiske skrifter. Jeg følte, at de indeholdt så meget værdifuldt materiale, så mange tanker, der var vigtige i dag og i fremtiden, at de burde gøres tilgængelige for offentligheden.

Eftersom min mand aldrig reviderede transskriptionerne af sine forelæsninger med henblik på bogudgivelse, blev det min opgave. Jeg har været meget omhyggelig med at holde meningen i hver eneste sætning intakt, med ikke at ændre noget af indholdet, og med at bevare alle de udtryk, min mand brugte så tit, og som er så velkendte for hans læsere. Mit eneste bidrag har været at trække nogle sætninger sammen og at fjerne nogle af de småord, man bruger, når man taler uformelt. Hvis mit forsøg på at konvertere disse forelæsninger til en bog er lykkedes, er det kun, fordi jeg i hver eneste sætning hørte min mands stemme, jeg hørte ham tale. Han var levende for mig, levende i hvor klart han påviste ondskaben i — og faren ved — for meget regering; hvor omfattende og lysende klart han beskrev forskellene mellem diktatur og interventionisme; med hvilket lune han talte om vigtige historiske personer; med hvor få bemærkninger han var i stand til at bringe forgangne tider til live.

Jeg vil gerne ved denne lejlighed takke min gode ven George Koetner for hans hjælp i dette arbejde. Hans redaktionelle erfaring og hans forståelse for min mands teorier har været en stor hjælp til denne bog.

Jeg håber, at disse forelæsninger ikke alene vil blive læst af studerede folk, men tillige af min mands mange beundrere blandt ikke-økonomer. Og jeg håber alvorligt, at bogen vil blive gjort tilgængelig for et yngre publikum, ganske særligt gymnasister og unge på universiteter og højere læreanstalter over hele verden.

Kapitalisme

Den første af Mises' seks forelæsninger i Buenos Aires, 1958.

Ludwig von Mises

Beskrivende termer, som folk tit bruger, er ofte ganske misvisende. Når de taler om moderne ledere i industri og stor-kapitalen kalder de for eksempel en mand for „chokolade-konge“, eller „bomulds-konge“, eller „automobil-konge“. Bru-gen af sådan en terminologi betyder, at man praktisk taget ikke kan se forskel på moderne industriledere og tidligere ti-ders feudale konger, hertuger og grever. Men forskellen er fak-tisk meget stor, for en chokoladekonge regerer overhovedet ikke, han er tjener. Han regerer ikke over erobret territorium, uafhængigt af markedet og uafhængigt af sine kunder. Chokoladekongen — eller stål-kongen, eller automobil-kongen, eller hvilken som helst anden konge i moderne industri — er afhængig af den industri, han har med at gøre, og de kunder, han betjener. Denne „konge“ må sikre sig sine undersåtters nåde og velvilje; han mister sit „kongerige“, så snart han ikke er i stand til at give sine kunder bedre betjening og til lavere omkostninger end andre, som han må konkurrere med.

For to hundrede år siden — før kapitalismens fremkomst — var en mands sociale status fastsat fra begyndelsen til en-den af hans liv; han arvede den fra sine forfædre, og den ændrede sig aldrig. Hvis han var født fattig, forblev han fattig for altid, og hvis han var født rig — som greve eller hertug — så beholdt han sit hertugdømme og den ejendom, der hørte der-til, resten af sit liv.

Hvad angår industri, så eksisterede den i sin primitive form praktisk taget kun til fordel for de velhavende. De fleste men-nesker (i Europa 90% eller mere) arbejdede med jorden og kom ikke i kontakt med de byorienterede industrier. Dette stive feudale samfundssystem var det fremherskende i Europa i mange hundrede år.

Men efterhånden som landbefolkningen blev større, ud-viklede der sig et befolkningsoverskud på landet. For denne overskudsbefolkning uden arvet jord eller gods var der ikke nok at lave. Ej heller var det muligt for dem at arbejde i in-dustriene. Kongerne i byerne nægtede dem adgang. Antallet af disse „udstødte“ fortsatte med at vokse, men ingen anede, hvad man skulle gøre ved det. De var i dette ords fulde betyd-ning „proletarer“ — forkastede mennesker, som regeringen kun kunne putte i arbejds-huset eller fattighuset. I nogle dele af Europa — særlig i Nederlandene og England — blev de så talrige, at de blev en reel trussel mod bevarelsen af det bestå-ende sociale system.

I dag, når vi diskuterer tilsvarende forhold i lande som In-dien og andre udviklingslande, må vi ikke glemme, at i det at-tende århundredes England var forholdene meget værre. Den gang havde England en befolkning på seks eller syv millioner mennesker. Men af disse seks eller syv millioner mennesker var mere end en million — sandsynligvis snarere to millioner — fattige og udstødte, som det eksisterende sociale system ikke kunne byde noget som helst. Hvad man skulle gøre ved disse udstødte, var et af de store problemer i det attende år-hundredes England.

Et andet stort problem var manglen på råmaterialer. I dy-

beste alvor måtte briterne stille sig selv dette spørgsmål: Hvad skal vi gøre i fremtiden, når vore skove ikke længere kan give os det træ, vi skal bruge i vore industrier og som skal opvarme vore huse? For de herskende klasser var det en desperat situa-tion. Statsmændene vidste ikke deres levende råd, og den her-skende adelstand havde absolut ingen idé om, hvordan situa-tionen kunne forbedres.

Ud af denne alvorlige sociale situation fremstod begyndel-sen til den moderne kapitalisme. Der var enkelte personer blandt disse udstødte, blandt disse fattige og stakkels menne-sker, som prøvede at etablere små værksteder, der kunne pro-ducere noget. Det var en nyskabelse. Disse fornyere produce-rede ikke dyre varer, kun egnede til overklassen; de produce-rede billigere produkter til alles behov. Det var oprindelsen til kapitalismen, som den fungerer i dag. Det var begyndelsen til masseproduktion, det fundamentale princip i kapitalistisk in-dustri. Medens de gamle forarbejdningsindustrier betjente de rige i byerne og næsten udelukkende eksisterede for at til-fredsstille de højere klassers krav, så begyndte de nye kapitali-stiske industrier at producere ting, der kunne købes af den almindelige befolkning. Det var masseproduktion for at til-fredsstille massernes behov.

Dette er det fundamentale princip i kapitalismen, som den eksisterer i dag i alle lande, hvor der er et højt udviklet system til masseproduktion: Storkapitalen — målet for de mest fanat-iske angreb fra de såkaldte venstreorienterede — producerer næsten udelukkende for at tilfredsstille massernes behov. Virk-somheder, der producerer luksusvarer for de velhavende, kan aldrig opnå samme størrelsesorden som stordrifts-virksomhederne. Og i dag er det de mennesker, der arbejder på de store fabrikker, der er hovedtagerne af de produkter, som laves på fabrikkerne. Det er den fundamentale forskel mellem kapitalistiske produktionsprincipper og de feudalisti-ske principper i de forudgående tidsaldre.

Når folk antager eller påstår, at der er en forskel mellem producenter og forbrugere af stordriftsvirksomhedernes pro-dukter, tager de alvorligt fejl. I amerikanske stormagasiner hører man sloganet „kunden har altid ret“. Og denne kunde er den samme person, som på fabrikken producerer de ting, som sælges i stormagasinet. De mennesker, som tror, at de store virksomheders magt er enorm, tager også fejl, eftersom disse foretagender helt og holdent er afhængige af søgningen fra dem, der køber deres produkter. Selv den største virksomhed mister sin magt og indflydelse, når det mister sine kunder.

For halvtreds-tres år siden sagde man i næsten alle kapita-listiske lande, at jernbaneselskaberne var for store og magt-fulde; de havde monopol; det var umuligt at konkurrere med dem. Det blev påstået, at på transportområdet havde kapita-lismen allerede nået et stade, hvor den ødelagde sig selv, fordi den havde elimineret konkurrencen. Man overså den kends-gerning, at jernbaneselskabernes magt beror på deres evne til at betjene folk bedre end andre transportformer. Selvfølgelig ville det være latterligt at konkurrere med et af de store jernbaneselskaber ved at bygge en anden jernbane parallelt med den gamle, eftersom den gamle var tilstrækkelig til at

dække det eksisterende behov. Men meget snart kom der andre konkurrenter. Konkurrencefrihed betyder ikke, at man kan komme frem i verden bare ved at efterligne eller kopiere præcis, hvad en anden har gjort. Pressefrihed betyder ikke, at man har ret til at kopiere, hvad en anden mand har skrevet, og på den måde opnå den succes, som den anden mand ærligt har fortjent på baggrund af, hvad han har udrettet. Den betyder, at man har ret til at skrive noget forskelligt fra hans. Konkurrencefrihed — for så vidt angår jernbaner for eksempel — betyder, at det står dig frit for at opfinde noget andet eller at gøre noget andet, som vil være en udfordring til jernbanerne og sætte dem i en vanskelig konkurrencesituation.

I USA har konkurrencen med jernbanerne i form af busser, automobiler, lastvogne og fly kostet jernbanerne dyrt og næsten slået dem totalt, for så vidt angår persontransport.

Kapitalismens udvikling består i, at alle har ret til at betjene kunden bedre og/eller billigere. Og denne metode, dette princip, har — indenfor forholdsvis kort tid — transformeret hele verden. Det har gjort en hidtil uset befolkningstilvækst mulig.

I det attende århundredes England kunne jorden kun ernære seks millioner mennesker med en meget lav levestandard. I dag nyder mere end halvtreds millioner mennesker godt af en langt højere levestandard end selv de rige i det attende århundrede. Og Englands høje levestandard af i dag ville formentlig have været endnu højere, hvis ikke en stor del af briternes energi var blevet spildt på, hvad der ud fra forskellige synspunkter kan kaldes undgæelige politiske og militære eventyr.

Dette er kendsgerningerne om kapitalismen. Derfor, hvis en englænder — eller for den sags skyld en anden i et hvilket som helst land i verden — i dag siger til sine venner, at han er imod kapitalismen, så er her et pragtfuld svar til ham: „Du ved, at befolkningen på denne planet nu er ti gange større, end den var i tidsaldrene forud for kapitalismen; du ved, at alle mennesker i dag nyder godt af en højere levestandard, end dine forfædre gjorde forud for kapitalismens tidsalder. Men hvordan kan du vide, at du er den ene ud af ti, som ville have levet, hvis der ikke havde været kapitalisme? Selve den kendsgerning, at du er i live i dag, er bevis på, at kapitalismen er lykkedes, ganske uanset om du anser dit eget liv for særlig værdifuldt eller ej.“

Til trods for alle disse fordele er kapitalismen blevet rasende angrebet og kritiseret. Det er nødvendigt, at vi forstår oprindelsen til dette fjendskab. Det er en kendsgerning, at hadet til kapitalismen ikke opstod blandt masserne, ikke blandt arbejderne selv, men hos den jordbesiddende adel, den engelske og kontinental-europæiske adel. De anklagede kapitalismen for noget, der ikke var særlig behageligt for dem: I begyndelsen af det nittende århundrede tvang de højere lønninger, som industrien betalte sine arbejdere, jordbesidderne til at betale tilsvarende højere lønninger til deres landarbejdere. Aristokratiet angreb industrierne ved at kritisere levestandarden blandt arbejderklassen.

Fra vort synspunkt var arbejderne levestandard selvfølgelig yderst lav. Forholdene under den tidlige kapitalisme var absolut chokerende, men ikke fordi de nyligt udviklede kapitalistiske industrier havde skadet arbejderne. De folk, der blev ansat til arbejde i industrierne, havde forud eksisteret på et undermenneskeligt niveau.

Den berømte gamle historie — gentaget hundreder af gange

— om at fabrikkerne beskæftigede kvinder og børn, og at disse kvinder og børn, før de fik arbejde på fabrikkerne, havde levet under tilfredsstillende forhold, er et af de største falsknerier i historien. De mødre, som arbejdede på fabrikkerne, havde intet at lave mad med; de forlod ikke deres hjem og køkkener for at gå til fabrikkerne, de gik til fabrikkerne, fordi de ikke havde noget køkken, og hvis de havde et køkken, så havde de ingen mad at tilberede i det. Og børnene kom ikke fra rare børnehaver og vuggestuer. De var sultende og døende. Al denne snak om de såkaldte unævelige rædsler ved den tidlige kapitalisme kan afvises med en enkelt statistisk oplysning: Præcis i disse år, hvor den engelske kapitalisme udviklede sig, præcis i den tidsalder, som man kalder den industrielle revolution i England, præcis i disse år fordobledes Englands befolkning, hvilket betød, at hundreder eller tusinder af børn — som ville være døde i tidligere tider — overlevede og blev til mænd og kvinder.

Der er ikke tvivl om, at forholdene i de forudgående tider var meget utilfredsstillende. Det var kapitalistiske foretagender, der forbedrede dem. Det var netop disse tidlige fabrikker, som opfyldte deres arbejderes behov — enten indirekte eller direkte — ved at eksportere produkter og importere råvarer og råmaterialer fra andre lande. Igen og igen har de historikere, der har beskæftiget sig med den tidlige kapitalisme, forfalsket historien — det er næppe muligt at bruge en mildere betegnelse.

En muligvis frit opfundet anekdote, de tit fortalte, er om Benjamin Franklin. Ifølge historien besøgte Benjamin Franklin en bomulds mølle i England, og mølleejeren fortalte: „Se, her er bomuldsvarer til Ungarn.“ Benjamin Franklin kiggede omkring på de lurvet klædte arbejdere og spurgte: „Hvorfor producerer De ikke også til Deres egne arbejdere?“

Men denne eksport, som mølleejeren talte om, betød faktisk, at han producerede til sine egne arbejdere, for England var nødt til at importere alle sine råmaterialer. Der var intet bomuld, hverken i England eller det kontinentale Europa. Der var fødevaremangel i England, og fødevarer måtte importeres fra Polen, fra Rusland, fra Ungarn. Disse eksportvarer var betaling for den fødevarerimport, som gjorde den britiske befolknings overlevelse mulig. Mange eksempler fra denne tids historie vil vise holdningen hos herremændene og adelen overfor arbejderne. Jeg skal kun give to eksempler. Det ene er det berømte britiske „seed and land“-system. Efter dette system betalte den britiske regering alle arbejdere, som ikke fik den af regeringen fastsatte minimumsløn, forskellen mellem den løn, de modtog, og denne minimumsløn. Det sparede det jordbesiddende aristokrati for at betale højere lønninger end de traditionelt lave lønninger, regeringen supplerede dem og holdt derved arbejderne fra at forlade deres landlige beskæftigelse for at søge fabriksarbejde i byerne.

Firs år senere, efter kapitalismens ekspansion fra England til Kontinentaleuropa, reagerede landadelen atter imod det nye produktionssystem. I Tyskland opfandt de præjisiske junkere, der havde mistet mange landarbejdere til de bedre betalende kapitalistiske industrier, et specielt udtryk for problemet: „Flugt fra landet“ — Landflucht. Og i det tyske parlament diskuterede man, hvad der kunne gøres mod dette onde, som det blev betragtet fra landadelens synspunkt. Fyrst Bismarck — den berømte kansler for det tyske rige — sagde en dag i en tale: „I Berlin mødte jeg en mand, som tidligere havde arbejdet på mit gods, og jeg spurgte denne mand, 'hvor-

for forlod De godset, hvorfor rejste De fra landet, hvorfor bor De nu i Berlin?"

Og, ifølge Bismarck, svarede denne mand: „De har ikke sådan en rar ølhav i landsbyen, som vi har her i Berlin, hvor man kan sidde, drikke øl og høre musik.“ Dette var selvfølgelig en historie fortalt fra fyrst Bismarcks synspunkt. Det var ikke alle hans ansattes synspunkt. De gik ind i industrien, fordi den betalte dem højere lønninger og hævdede deres levestandard i hidtil ukendt grad.

I dag er der i de kapitalistiske lande relativt lille forskel i den basale livsførelse hos de såkaldt højere klasser og de lavere klasser. Alle har de føde, klæder og husly. Men i det attende århundrede og tidligere var forskellen på manden i middelklassen og manden i den lavere klasse, at manden i middelklassen havde sko, og at manden i den lavere klasse ikke havde sko. I USA betyder forskellen mellem en rig mand og en fattig mand meget ofte forskellen mellem en Cadillac og en Chevrolet. Måske er Chevroleten købt brugt, men basalt yder den sin ejer det samme. Også han kan køre fra et sted til et andet. Mere end halvtreds procent af folk i USA bor i huse og lejligheder, som de selv ejer.

Angrebene på kapitalismen — særlig for så vidt angår de højere lønninger — går ud fra den falske forudsætning, at lønningerne i sidste ende udbetales af folk, der er forskellige fra dem, der er beskæftiget på fabrikkerne. Nuvel, det er i orden for økonomer og for folk, der studerer økonomiske teorier, at skelne mellem arbejderen og forbrugeren og at sætte en skillelinje mellem dem. Men kendsgerningen er, at enhver forbruger er nødt til — på den ene eller den anden måde — at tjene de penge, han giver ud, og at det overvældende flertal af forbrugere er præcis de samme mennesker, der arbejder som ansatte i de foretagender, som producerer de ting, som de forbruger. Lønninger under kapitalismen bliver ikke fastsat af en klasse af mennesker, der er forskellig fra den klasse af mennesker, som tjener lønningerne. Det er de samme mennesker. Det er ikke Hollywood-filmselskabet, der betaler lønningerne til en filmstjerne. Det er de mennesker, der betaler for billetterne til biografen. Og det er ikke promotoren i en boksekamp, der opfylder mesterboksernes enorme krav, det er de mennesker, der betaler adgangsbilletterne til kampen. Gennem denne skelnen mellem arbejdsgiver og ansat trækkes der et skel i økonomisk teori, men det er ikke et skel i det virkelige liv. Her er arbejdsgiver og arbejder i sidste ende en og samme person.

Der er folk i mange lande, som betragter det som meget uretfærdigt, at en mand, der skal forsørge en familie med flere børn, får det samme i løn som en mand, der kun har sig selv at sørge for. Men spørgsmålet er ikke, om arbejdsgiveren bør tage et større ansvar for størrelsen af en arbejders familie.

Spørgsmålet, vi må stille i dette tilfælde, er: „Er du som individ parat til at betale mere for et eller andet — et brød for eksempel — hvis du får at vide, at manden, der bagte det brød, har seks børn?“ Et ærligt menneske vil sikkert svare negativt og sige, „i princippet ville jeg gøre det, men faktisk vil jeg hellere købe et brød bagt af en mand uden børn.“ Kendsgerningen er, at hvis køberne ikke betaler arbejdsgiveren nok til, at han kan betale sine arbejdere, bliver det umuligt for arbejdsgiveren at drive forretningen videre.

Det kapitalistiske system blev navngivet „kapitalisme“, ikke af en ven af systemet, men af en person, der anså det for at være det værste af alle historiske systemer, det værste der nogensinde er hændt menneskeheden. Den mand var Karl Marx.

Men der er ingen grund til at forkaste Marx's term, for den beskriver klart kilden til de store sociale forbedringer, som kapitalismen har bragt os. Disse forbedringer er et resultat af kapitalakkumulation; de er baseret på det faktum, at folk som hovedregel ikke konsumerer alt det, de producerer, at de sparer op og investerer en del af det. Der er mange misforståelser omkring dette problem, og i løbet af disse forelæsninger vil jeg få lejlighed til at behandle de mest fundamentale fejl-opfattelser, som folk har om akkumulation af kapital, brugen af kapital og de almene fordele, der vindes gennem denne brug. Jeg vil omtale kapitalisme i særdeleshed i mine forelæsninger om fremmede investeringer og om et yderst kritisk problem i nutidens politik: inflation. I ved selvfølgelig, at inflation ikke alene findes i dette land. Det er et problem over hele verden i dag.

Et ofte ikke erkendt faktum om kapitalismen er dette: Opsparing betyder fordele for alle dem, der gerne vil producere eller tjene deres løn. Når en mand har samlet en vis sum penge — lad os sige tusind dollars — og så i stedet for at bruge dem betror disse penge til en sparekasse eller et forsikrings-selskab, så går pengene til en entreprenør, en forretningsmand. Det giver ham mulighed for at gå ud og starte et projekt, som ikke kunne have været startet i går, fordi den nødvendige kapital ikke var tilgængelig.

Hvad vil forretningsmanden nu gøre med den ekstra kapital? Det første, han må gøre, den første anvendelse, han vil få for sin ekstra kapital, er at ansætte arbejdere og købe råmaterialer, hvilket så igen betyder yderligere efterspørgsel efter arbejdere og råmaterialer. Det vil igen betyde en tendens imod højere lønninger og højere priser på råmaterialer. Længe inden opsparereren eller entreprenøren kan opnå nogen profit fra alt dette, er den arbejdsløse arbejder, producenten af råmaterialer, bonden og lønarbejderen allerede i fuld gang med at dele goderne fra den nye opsparing.

Om entreprenøren vil få noget ud af projektet, afhænger af den fremtidige tilstand på markedet og af hans evne til korrekt at forudsige denne. Men arbejderne såvel som producenten af råmaterialer får fordelene med det samme. Der blev sagt mangt og meget for tredive-fyrre år siden om det, man kaldte Henry Fords „lønpolitik“. En af Mr. Fords store bedrifter var, at han betalte højere lønninger end andre industriere og fabrikker. Hans lønpolitik blev betegnet som en „opfindelse“, men man kan ikke sige, at denne „nyopfundne“ politik var et resultat af, at Mr. Ford var liberal. Et nyt erhverv eller en ny fabrik indenfor et allerede eksisterende erhverv er nødt til at tiltrække arbejdere fra andre arbejdsgivere, endog fra andre lande. Og den eneste måde at gøre det på, er at tilbyde arbejderne højere lønninger for deres arbejde. Det er, hvad der fandt sted i kapitalismens tidligste dage, og det finder stadig sted i dag.

Da fabrikanterne i Storbritannien først begyndte at producere bomuldsvarer, betalte de deres arbejdere mere, end de havde tjent tidligere. En stor del af disse arbejdere havde overhovedet ikke tjent noget som helst indtil da, og de var selvfølgelig parat til at acceptere hvad som helst, de fik tilbudt. Men efter kort tid — da der blev akkumuleret mere og mere kapital, og flere og flere forretningsforetagender blev sat i gang — steg lønningerne, og resultatet blev den indtil da usete forøgelse i det britiske folketal, jeg tidligere har omtalt.

Nogle menneskers hånlige betegnelse af kapitalismen som et system, der var konstrueret til at gøre de rige rigere og de

fattige fattigere, er forkert fra ende til anden. Marx's tese om den kommende socialisme var baseret på den antagelse, at arbejderne blev fattigere med tiden, at masserne blev mere besiddelsesløse, som tiden gik, og at i sidste ende hele landets velstand ville blive samlet på få hænder, eller i hænderne på kun en mand. Og så ville masserne af forarmede arbejdere endelig gøre oprør og ekspropriere de velhavende ejeres rigdomme. Ifølge denne doktrin af Karl Marx kan der ikke indenfor det kapitalistiske system være nogen lejlighed til eller nogen mulighed for nogen som helst forbedring af arbejderens livsbetingelser.

I 1865, da han talte til „International Workingmen's Association“ i England, sagde Marx, at troen på, at fagforeningen kunne forbedre livsvilkårene for arbejderbefolkningen var „helt forfejlet“. Fagforeningernes politik med at kræve højere lønninger og kortere arbejdstid kaldte han konservativ, idet konservatisme naturligvis var den mest fordømmende betegnelse, Marx kunne anvende. Han foreslog, at fagforeningerne satte sig selv et nyt, revolutionært mål: At de „helt skulle afskaffe lønsystemet“, at de skulle erstatte det med „socialisme“ — regeringseje af produktionsmidlerne fremfor systemet med privateje.

Hvis vi ser på verdenshistorien, specielt på Englands historie siden 1865, indser vi, at Marx tog fejl i enhver henseende. Der findes ikke noget vestligt land, hvor massernes kår ikke er blevet forbedret på en hidtil uset måde. Alle disse forbedringer gennem de seneste firs eller halvfems år skete til trods for Karl Marx's forudsigelser. For de marxistiske socialister troede, at arbejderens forhold aldrig kunne forbedres. De fulgte en falsk teori, den berømte „jernlov for lønninger“ — den lov som forudsiger, at en arbejders løn under kapitalismen ikke vil overstige det beløb, der er nødvendigt for at holde ham i live, så han kan betjene industrien.

Marxisterne formulerede deres teori på denne måde: Hvis arbejderens løn stiger, så lønniveauet overskrider subsistensniveau, så vil de få flere børn; og disse børn vil, når de slutter sig til arbejdsstyrken, forøge antallet af arbejdere til det punkt, hvor lønningerne vil falde, hvorved arbejderne igen bringes ned på subsistensniveau ... til det minimale niveau, hvor arbejderbefolkningen lige netop opretholdes og ikke dør ud.

Marx's og mange andre socialisters forestilling om arbejderen er ganske lig den, som biologerne — med rette — bruger, når de studerer dyrenes liv. Mus for eksempel.

Hvis man forøger mængden af tilgængelig føde for dyriske organismer eller for mikrober, så vil flere af dem overleve. Og hvis man begrænser deres føde, begrænser man deres antal. Men mennesket er anderledes. Selv arbejderen har — trods det, at Marx ikke anerkender det — menneskelige ønsker udover mad og formering af sin egen art. En forøgelse af reallønnen resulterer ikke alene i en forøgelse af befolkningstallet, den resulterer også — og først og fremmest — i en forbedring af den gennemsnitlige levestandard. Det er derfor, vi i dag har en højere levestandard i Vesteuropa og i USA end i udviklingslandene som for eksempel i Afrika.

Men vi bør indse, at denne højere levestandard afhænger af kapitalforsyningen. Dette forklarer forskellen mellem betingelserne i USA og Indien. De moderne metoder til bekæmpelse af smitsomme sygdomme er blevet indført i Indien — i det mindste i en vis udstrækning — og det har medført en hidtil uset forøgelse af folketallet. Men eftersom denne forøgelse af folketallet ikke har været fulgt af en tilsvarende for-

øgelse af mængden af investeret kapital, har resultatet været en forøgelse af fattigdommen. Et land bliver mere velhavende proportionalt med stigningen i investeret kapital pr. enhed af befolkning.

I mine andre forelæsninger håber jeg at få lejlighed til at behandle disse problemer mere detaljeret og at kaste bedre lys over dem, fordi nogle termer — såsom „investeret kapital per capita“ — kræver en ganske detaljeret forklaring.

Men I bør huske, at i økonomisk politik er der ingen mirakler. I mange aviser og taler har I læst om det såkaldte tyske økonomiske mirakel — Tysklands genopståen efter dets nederlag og ødelæggelse i den anden verdenskrig. Men det var intet mirakel. Det var anvendelse af principperne for den frie markedsøkonomi, af kapitalismens metoder, også selv om de ikke blev brugt i alle henseender. Ethvert land kan opleve det samme „mirakel“ af økonomisk genopretning, selv om jeg må slå fast, at økonomisk genopretning ikke kommer fra et mirakel. Den kommer fra anvendelsen af — og som resultatet af — sund økonomisk politik.

Anmeldelser

„How economists explain“

Christian Knudsen: Økonomisk metodologi: Videnskabsteori & forklaringstyper (bind 1). 374 s. København: DJØF's forlag, 1994.

Denne bog om økonomisk metodologi er første bind af en opsummerende og udvidet anden udgave af Christian Knudsens *Økonomisk metodologi: Om videnskabsidealer, forklaringsstyper og forskningstraditioner*, 1991.

Omend der i de seneste årtier har været et stigende antal metodologiske bidrag, har emnet økonomisk metodologi traditionelt ikke været prestige-diciplin indenfor økonomisk forskning og er — efter denne anmelders mening — ikke blevet viet tilstrækkelig opmærksomhed. Selvom Machlup advarer, at „no one should attempt to be a self-made methodologist“ (p. 13), og selvom Stigler „... tells us, that it is folly to become concerned with methodology before the age of sixty-five“ (James Buchanan: *What Should Economists Do?*, p. 1), er videnskabsteori i almindelighed og økonomisk metodologi i særdeleshed som metateoretisk disciplin interessant i forsøget på at forklare forskningspraksis (og udvikling) indenfor forskellige discipliner.

Endvidere giver „refleksion over og analyse af de kriterier, der bevidst eller ubevidst har betydning for de valg, forskerne i en disciplin træffer vedrørende accept eller forkastelse af enkeltstående udsagn, teorier eller endog hele forsknings-traditioner som en del af deres videnskab“ (p. 20) ofte en

forståelse af, hvorfor interventionistøkonomer med konstruktionen af et globalt, paretooptimalt allokeringssproblem, hvis efficiens eller inefficiens „no one, including the welfare theorist, has been able to discover“ (Israel Kirzner: *Competition and Entrepreneurship*, p. 235), heroisk overser betydningen af usikkerhed, subjektive præferencer, „tavs“ viden, etc.

Christian Knudsens bog om økonomisk metodologi er ikke alene en glimrende fremstilling af den metodologiske debat, men også et selvstændigt bidrag hertil. Denne udgave er efter en generel introduktion til videnskabsteori diponeret i tre dele:

Første del, „Om videnskabsidealer i økonomisk teori“, er en komparativ analyse af videnskabsteoretiske retningers betydning for økonomisk metodologi: fra induktivismen og Friedmansk positivisme over Poppersk falsifikationisme til „growth of knowledge“-tilgangen (Kuhn, Feyerabend, Lakatos). Her skal fremhæves forfatterens diskussion af „Apriorismen og den østrigske skole“, der introducerer såvel Mises' neokantianske aprioristiske metodologi, der fokuserer på „the category of Human Action“, som Mengers (og Rothbards) aristoteliansk-baserede essentialisme samt Robbins' foregriben af „growth of knowledge“-tilgangen, der som Mises og andre betragter de basale postuler som absolut sande (omend Robbins, som Knudsen bemærker, andre steder bevæger sig væk fra den aprioristiske metodologi).

I afsnittet „Om hermeneutikken og fænomenologien som økonomiske metodologier“ diskuteres — med udgangspunkt

i den klassiske metodekontrovers i økonomien — Weberske idealtipekonstruktioner og Schutz' fænomenologi med denne som indfaldsvinkel til nyere økonomisk teori: Hayeks betoning af koordinationsproblemet som et vidensproblem og (evolutionær) spilteori's „leaning by experience“-argument for den spontane udvikling af institutioner. Bogens første del slutter med en oversigt over forskellige typer teorirelationer og fremskridtskriterier i den logiske empirisme (Samuelson), Machlups moderate empirisme og falsifikationismens „korrespondens“-tankegang.

I anden del „Om forklaringer og forklaringstyper i økonomisk teori“, relateres forskellige forklaringstyper (intentionale, funktionelle og ændringsorienterede) til økonomisk teori med fokus på de tilhørende rationalitetsbegreber. En kritisk diskussion af ligevægtsteoriens anvendelse af perfekt rationelle agenter i pseudoforklaringer på en ligevægts fremkomst leder til en Hayek/ Morgenstern-inspireret Knudsens pointe: Snarere end at fokusere på statiske ligevægstilstande må økonomisk teori bevæge sig mod ændringsorienterede forklaringstyper (usynlig hånd-forklaringer, evolutionære og dialektiske forklaringer; p. 256), hvorfor forudsætningen om perfekt rationelle agenter må erstattes af et „bredere“ procedurelt eller begrænset rationalitetsbegreb.

Herfra diskuteres inter alia realisternes kritik af Friedmans

„as-if“-forsvar for profitmaksimeringsantagelsen og spilteoretisk institutionalismes løsning på fangernes dilemma-problemer — som er et ofte anvendt argument for, hvorfor staten bør intervenere i f.eks. kollektiv-gode tilfælde. Med udgang i Sugdens (*The Economics of Rights, Cooperation and Welfare*) eksempel på, hvordan selvopretholdende konventioner (eller Mengerske organiske institutioner) — in casu højre/venstre vigepligt — opstår som løsning i Chicken-spil, argumenteres det, at idet agenterne „learn by experience“ (p. 37) vil en adfærdsregel som f.eks. højrevigepligt være selvopretholdende, idet ingen har incitament til at afvige herfra.

Bogens tredje del, „Nogle overordnede synspunkter på økonomi som fag“, søger dels at klarlægge, hvorfor kommunikationen mellem ortodoks og heterodoks teori traditionelt har været meget dårlig, og dels at identificere udviklingstendenser for et mere „frugtbart samarbejde“ (p. 346) mellem disse teoretiske traditioner.

Bogen er solidt argumenteret og sætter konstant problemstillingerne i relation til økonomisk teori. Det er en glimrende introduktion til økonomisk metodologi omend i „lærebogs-fremstilling“ — bl.a. med ordforklaringer — men også med udmærkede forslag til supplerende litteratur.

Lisbeth Mie Nielsen

En liberal svingdør

Bertel Haarder: Lille land hvad nu? 150 s. København: Gyldendal, 1994.

Når et haglgvær skydes af med spredhagl, vil nogle af haglene ryge til venstre for målet, andre til højre, en del vil ramme helt ved siden af, og enkelte vil sandsynligvis ramme, hvis geværet da ikke skydes af i den diamentralt modsatte retning af målet. Imidlertid vil det sagligt set være forkert at betegne en person, der opnår en fuldtræffer med haglgvær som en god skytte. På samme måde er det med Bertel Haarder i relation til liberal tankemåde. Det vil ikke være rigtigt at påstå, at Bertel Haarder ikke kan tænke — for det kan han tydeligvis. Problemet består snarere i at få tankerne systematiseret og at få dem gjort sammenhængende. Det er ikke blot umuligt for Haarder, det er også uønskeligt for ham. Med betegnelsen systemtænkning affærdiger Haarder således vrængende idéset, der er konsistente. Et vue over Haarders bog- og artikelproduktion tilbage gennem årene vil da også afsløre, at det ville have været skæbnesvangert — for ikke at sige umuligt — for Haarder at gøre sig til fortaler for konsistent tænkning. Haarders idépolitiske tilkendegivelser efterlader indtrykket af en mental svingdør med meget høj — næsten ukontrollabel — hastighed. F.eks. har Haarder gennem årene skiftevis været fortaler for indkomspolitik og fri løndannelse. Hvor han står nu, bliver man ikke klogere af ved læsning af *Lille land hvad nu?* Bogen giver det indtryk, at han har en sofistikeret holdning til spørgsmålet og således er både tilhænger og modstander af indkomspolitik på én gang. Det samme diffuse indtryk efterlades af Haarders forsøg på at definere en holdning til EU. Læseren bibringes en opfattelse af, at hans holdning er baseret på to lidet forenelige størrelser; nationalisme og en stærk unions-

overbevisning. Haarders nationalisme præsenteres oven i købet som en særlig variant; nemlig en moderne form for nationalromantik. I tilgift til den haarderske guldalderfilosofi anføres det, at Danmark som nation har befundet sig i en konstant tilstand af nedgang, begyndende for 1000 år siden. Nedgangen, der begyndte for 1000 år siden, kom til udtryk i, at der dengang var danskere på Grønland og i Nordamerika: „Men vi magtede ikke at holde forbindelsen, og hele eventyret gik sporeløst hen over verdenshistorien. Tænk at rejse så langt og så længe og få så lidt ud af det!“ (p. 9). Herved står det klart, at Haarder vurderer individer efter deres evne til kollektivt at skabe historiske resultater. (Hvis hans egen indsats skulle vurderes efter denne opfattelse, ville det være fristende at spørge, hvilke værdier af blivende historisk karakter han forventer at efterlade menneskeheden og den danske nation med sine ugentlige rejser mellem København og Strassbourg). Haarder mener, at alle de nederlag, Danmark har været udsat for siden vikingetiden og frem til i dag, har formet en dansk nationalkarakter af ydmyghed, mindreværds-komplekser, uskyldsførestillinger og selvovervurdering: „Som det ene livsafsnit bygger oven på det i det enkelte menneskes tilværelse, således er også historien et livsforløb, hvor hver generation må bygge videre på den foregående“ (p. 19). Denne specielle nationalkarakter, som Haarder i overensstemmelse med sin romantiske „Weltanschauung“ kalder Tornerose-komplekset, skal angiveligt forklare den „halvhjertede måde, hvorpå Danmark den dag i dag forholder sig til omverdenen“ (p. 21). Logikken er altså, at de krige, der er tabt fra vikingetiden og frem til vort århundrede, har formet nutidens danskeres holdning til unionsprojektet. Umiddelbart lyder dette udviklede forklaringsforsøg på en kollektiv adfærd snarere som strøtanker fra en

forvirret politiker end noget, der bare nærmer sig baggrunden for befolkningens holdninger. Læseren kan altså konkludere, at Haarder ikke har begrebsmæssige kvaler ved at mene, at holdninger og opfattelser er kollektive og i øvrigt dannes på et identisk grundlag. (Det bør nævnes, at coveret på bogen er fremstillet i et forsøg på postmodernistisk stil — sikkert for at neutralisere Haarders neonationalromantik. I en dårlig efterligning af Andy Warhols billeder af blandt andre Marilyn Monroe og Mao pryder Haarders portræt coveret i tryk i forskellige farver).

Efter udredningerne om den danske national karakter fortsætter Haarder med at trampe rundt. Han får bl.a. forklaret, at befolkningens interesser er synonyme med politikernes, og at den manglende mulighed for at opnå et effektivt samarbejde i EU kan tilskrives de danske vælgers holdning til unionsprojektet: „Nu ved alle, hvem der især har skylden. Det har såmænd Danmark. Det blev udstillet for alverden i Edinburgh“ (p. 27). Hvis læseren sidder tilbage med skyldfølelse efter denne opsang, er det dog ingenting imod den skamfølelse læseren påføres, næste gang doktor Haarder lader pilsken smælde og antyder, at vælgernes adfærd ved unionsafstemningerne vil medføre en tredje verdenskrig: „Hvorfor affyrede danskerne missilet, der som 'skuddet i Sarajevo' i 1914 sendte Europa ud på en glidebane, hvorfra der måske ikke er nogen vej tilbage?“ (p. 27).

Haarders generelle mistillid til vælgernes evne til at træffe de rigtige valg fører ham i et andet afsnit til at konkludere, at det jo ikke er „nogen tilfældighed, at vi ikke har direkte demokrati, hvor folk mødes på torvet og holder palaver og folkeafstemning om alting. Det kan af indlysende grunde ikke fungere“ (p. 53). Desværre indvies læseren ikke i, hvorfor det er så indlysende, at det ikke ville kunne fungere, læseren må derfor have tillid til den tidligere antydning af, at vælgerafgørelser kan føre til en ny verdenskrig samt til Haarders meget vise opsummering: „Vort eget politiske system passer antagelig bedst for dansk mentalitet“ (p. 54). På lignende vis maner Haarder med sin slående logik ganske effektivt enhver snak om grundlovsrevisioner i jorden: „Det danske folkestyre fungerer ikke ideelt, men grundlovsændringer er næppe vejen til forbedringer. Det tager for lang tid, og hvis der er bred enighed (hvad der jo i givet fald skal være), kan problemerne klares uden grundlovsændring“ (p. 55). Taget i betragtning, at Haarder mener, at de danske vælgers holdning til nutidige institutioner bl.a. hviler på hændelser i vikingetiden, kan det måske virke lidt mærkværdigt, at Haarder nu har fået så travlt, at han ligefrem mener, at en grundlovsrevision tager for lang tid. Når læseren når til side 61, breder forvirringen sig. Det virker som om Haarder glemte, hvad han skrev på side 27 og side 53, og således når han til følgende: „Hvis vi i Danmark vil udvide demokratiet, så skal vi ikke udvide det område, hvor politikerne bestemmer. I stedet skal vi indskrænke dette område og lade folket bestemme og styre noget mere selv“ (p. 61). Jamen, hvor står læseren nu? Skal man købe anparter i en atombombesikker beskyttelseskælder eller ej? Læseren er jo netop blevet advaret om, at vælgernes holdninger kan afstedkomme en ny verdenskrig, eller er der i virkeligheden tale om, at Haarder endnu en gang har ændret holdning?

For at læseren ikke skal glemme, at Haarder trods alt er en verdensmand med storslået format, viser han sig fra sin venlige side og bruger gavmildt to-tre sider til at gennemgå den moderne klassiker i politisk filosofi *Anarchy, State and Utopia*

af Robert Nozick. Skulle læseren hidtil have været af den opfattelse, at Nozick er en moderne filosof af betydning, gør Haarder det tålmodigt klart, at Nozicks grublerier nærmest er på linie med nogle outrerede VS'eres og andre marxisters udydelser i 1960'erne og -70'erne. Med følgende svada viser han, at Nozick er uanvendelig: „Men at gøre indkomst-overførsler til en krænkelse af frihedsrettighederne, det er for mig et eksempel på, hvorledes ideologi og principrytteri kan sætte almindelig menneskelighed ud af kraft. Vel er det da en krænkelse, men krænkelsen er til at overse, så længe det kun drejer sig om penge“ (p. 142). Så er Nozick sat på plads. Det må da være muligt for manden at forstå, at krænkelse intet betyder, når alt, hvad storebror stat gør, er at tage lidt penge efter behov. Efter Haarders imponerende analyse af *Anarchy, State and Utopia*, må læserne vente i længselsfuld spænding til han får læst *The Nature of Rationality* og er parat til at nedkalde sin vise dom over Nozicks seneste grublerier.

Efter at være blevet pint med noget læseren kunne fristes til at tro var selvmodsigelser og antilogisk vrøvleri i mere end 130 sider serveres følgende: „Hellere vil jeg 'holde mig til håndgribelige ting og vandre på forstandens brede landevej' ... hvor snusfornuften råder og vrøvlet har det skidt, og hvor udgangspunktet er den enkelte borgers egne erklærede ønsker til tilværelsen frem for alskens formynderiske ideer om, hvad der er godt for andre“ (p. 139). For læserne må dette afsnit være særdeles opløftende og befriende. Hvis ikke Haarder lige selv gjorde opmærksom på, at han rent faktisk befinder sig på forstandens brede motorvej, ville flere læsere sikkert have troet, at han var faldet i grøften.

I dette afsnit sætter Bertel tillige for alvor trumf på sin åndelige suverænitæt. Han inviterer læseren til en åndelig dåb, hvor en ny „isme“ næsten navngives. Han klassificerer sine neonationalromantiske overvejelser som en liberal filosofi, og påbegynder dåben af „Libertelismen“. Desværre afbrydes dåben af Bertel selv, før den når at blive fuldført.

Bortset fra det vulgære cover, Haarders abnorme forbrug af udråbstegn og generelt barnlige sprog er *Lille land hvad nu?* faktisk både fornøjelig og morsom læsning, der varmt kan anbefales. Udover at bogen underholder, bidrager den til eftertrykkeligt og overbevisende at cementere opfattelsen af danske politikeres imponerende ånds niveau, herunder deres evne til at tænke, tale og skrive sammenhængende og logisk. Tak for for et par timers god underholdning, Haarder.

Per Ørum-Hansen

Læs mere af/om Rothbard, Mises, Kirzner

Laissez Faire Books

Levering sker fra USA og er langsomt (1–2 måneder) og billigt med skib, hurtigt (1–2 uger) med fly. Der gælder almindelige danske toldregler, d.v.s. 25% moms af alle ordrer på værdi over 350 kr. inkl. porto.

Murray Rothbard: *America's Great Depression*

Rothbard viser, at staten — ikke markedet — var skyld i 30'ernes store depression i USA.
346 s., hardcover (skib/fly) 129,- 208,-

Murray Rothbard: *For a New Liberty*

Et libertariansk manifest.
338 s., paperback (skib/fly) 89,- 167,-

Murray Rothbard: *Man, Economy and State*

Rothbard's „epos“.
987 s., paperback (skib/fly) 157,- 361,-

Murray Rothbard: *What has Government Done to Our Money*

119 s., hardcover (skib/fly) 45,- 79,-

Israel M Kirzner: *Perception, Opportunity and Profit*

274 s., paperback (skib/fly) 73,- 137,-
274 s., hardcover (skib/fly) 101,- 165,-

Israel M Kirzner: *The Meaning of Market Process*

246 s., hardcover (skib/fly) 157,- 206,-

Israel M Kirzner (red.): *Subjectivism, Intelligibility and Economic Understanding*

319 s., hardcover (skib/fly) 129,- 202,-

Ludwig von Mises: *Human Action*

Mises' metodologiske hovedværk.
907 s., paperback 140,- 283,-

Ludwig von Mises: *The Anticapitalistic Mentality*

134 s., paperback 61,- 99,-

Liberty Fund

Leveringstid fra England: 2–3 uger. P.g.a. EU påløber der ikke moms.

Ludwig von Mises: *Socialism*

Helt tilbage i 1922 skrev Mises denne advarsel mod socialismens konsekvenser og indbyggede inkonsistenser, som siden har været fundamentet for østrigske socialisme-kritik.
572 s., (paperback/hardback) 85,- 144,-

Ludwig von Mises: *Theory of Money and Credit*

Mises' penge- og kreditteori.
544 s., (paperback/hardback) 85,- 120,-

Begge Mises-bøger fra Liberty Fund

139,- 233,-

Bestilling

Bestil direkte fra:

Laissez Faire Books
938 Howard Street, #202
San Francisco, CA 94103
USA
Fax: 00 1 415 541 0597

Blackhorse Road
Letchworth, Herts SG6 1HN
England
Fax: 00 44 462 480 947
Tlf.: 00 44 462 672 555

Liberty Fund's distributør:
Turpin Distribution Services, Ltd.